

550.765 / 818

7000

Ч.

ВИДАННЯ
„ПРОСВІТИ“

818
(11)

Ольгерд І. Бочковський:
АБІСИНІЯ
Й АБІСИНЬКА СПРАВА

Рік 1935
Книжечка 11
(ЛИСТОПАД)

ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ в 1935. р.

1. МІСЯЧНІ ВИДАННЯ — 12 книжечок на рік, кожна в об'ємі 3—4 аркуші в друку. Досі появилися:

- 806 (1) Іван Крип'якевич, МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ, життя й діяльність, із 16 обр., ст. 64 (за січень), ціна 50 гр.
- 807 (2) Франц Коковський, ВІДДОВЖЕННЯ СЕЛА, ст. 64 (за лютий), ц. 50 гр.
- 808 (3) Мирон Дольницький, ВІД БЕСКИДСЬКИХ РОЗВОРІВ ДО ПОЛІСЬКИХ БОЛОТ (географічний огляд українських земель, що ввійшли в склад сучасної Польщі, ст. 88 (за березень), з 29 образками й 1 мапою, ц. 70 гр.
- 809 (4) Богдан Лепкий, КАЯДА, історичне оповідання з нагоди 750-ліття походу кн. Ігоря Святославича на половців 1185. р., з обр. О. Кульчицької, ст. 68 (за квітень), ц. 60 гр.
- 811 (5) Едвард Жарський, НАШІ ВОРОГИ ГАЛАПАСИ, з 26 образками, ст. 64 (за травень), ц. 60 гр.
- 812 (6) Гадей Скотинський, УКРАЇНСЬКИЙ ГЕРБ ТА ПРАПОР, з 26 обр. й кольоровою табл., ст. 40 (за червень), ц. 50 гр.
- 813 (7) Анатоль Курндик, ДО ЯСНОГО ЗАВТРА, з 41 образками, ст. 80 (за липень), ц. 60 гр.
- 814 (8) Володимир Островський, БЛАКИТНІ ОЧІ, оповідання з часів визвольної боротьби, з 4 образками Я. Гніздовського, ст. 56 (за серпень), ц. 60 гр.
- 815 (9) Антін Компанієць, БУРЯ ЗАГРОЖУЄ, про майбутню війну, з 22 образками (за вересень), ст. 64, ц. 60 гр.
- 817 (10) Остап Далекій, ТАЙНА ОДНОГО ЗНАЙОМОГО, оповідання про дивні пригоди читальняного бібліотекаря, з 5 образками (за жовтень), ст. 56, ц. 50 гр.
- 818 (11) Ольгерд Бочковський, АБІСІНІЯ Й АБІСІНСЬКА СПРАВА, з 2 мапами і 28 образками (за листопад), ст. 72.

2. КВАРТАЛЬНІ ВИДАННЯ. Досі вийшли:

- 17 (1) Омелян Терлецький, ГЕТЬМАНСЬКА УКРАЇНА Й ЗАПОРОЗЬКА СІЧ, ст. 88, з 4 малюнками, ц. 60 гр.
- 18 (2) Олександр Цинкаловський, КНЯЖИЙ ГОРОД ВОЛОДИМИР, попул.-наук. нарис, ст. 112, 45 обр. і мапа, ц. 1 зл.
- 19 (3) Володимир Кубішович, ТЕРИТОРІЯ Й ЛЮДНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ, ст. 90, з 2 мапами, ц. 80 гр.
- 20 (4) Євген Храпливий, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ У ПОЛЬЩІ (додруковується).

3. Журнал-місячник „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“ (8. рік видання).

4. БІБЛІОТЕКА „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“; в 1935. р. вийшли:

- 810 (15) М. Андрусик, НАРИСИ З ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКОГО МОСКВОФІЛЬСТВА, ст. 80, ціна 50 гр.
- 791 (16) С. Магальс, ПОРАДНИК ДЛЯ ОСВІТНИКІВ, ст. 96, ц. 60 гр.

ОЛЬГЕРД І. БОЧКОВСЬКИЙ

АБІСИНІЯ
й
АБІСИНСЬКА СПРАВА

з 2 мапами та 28 образками

Л Ъ В І В, 1935
Накладом Товариства „Просвіта“.

II. 550.765 / 818

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001007945821

З друкарні Видавничої Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.

Увага всього культурного світу звернена тепер на мало відому країну Абіссинію (Етіопію), яку напала Італія. Робить це вона, щоб ніби-то понести туди європейську культуру, бо то, мовляв — дика країна, в ній панує безпросвітне кріпацтво. А насправді — щоб іще більше землі мати в Африці.

До вибуху африканської війни, на початку жовтня цього року, Абіссинія, або як вона себе сама зве „Мангеста Ітіопія”, була країною мало дослідженою. Але тепер їй присвячують більш уваги. З'являються всіма мовами книжки, що змальовують абіссинську справу з різних боків.

А воно справді цікаво знати, що таке Абіссинія. Це одна з найстарших держав світу, існує вже без перерви майже 3.000 років. Це єдина самостійна тубільна держава в Африці, й єдина християнська країна на цьому суходолі. Цікава її природа — могутня й дуже різноманітна, хоча й не дуже сприятлива для людського існування, та ще для того, щоб її населення могло як слід культурно й політично розвиватись.

Та ще до того людність Абіссинії неоднакового походження, мови та віри. Тай народ у ній не один. Щойно від середини XIX. ст. Абіссинія почала державно об'єднуватися, скріплювати свою політичну самостійність, а це завдання не таке легке, тут Абіссинія мусить переборювати чимало перешкод. Але саме з цього боку абіссинська справа цікава.

Світове ж значіння Абіссинії під цей час инше. Те, що вона ввійшла на шлях своєї повної самостійности.

псує задуми європейських великих держав, що мають у Африці свої кольонії — Англії, Італії та Франції. І це саме привело до вибуху африканської війни. Але ця війна є великою загрозою світового миру. Ось чому й роблять усі зусилля, щоб мирним шляхом погасити цю африканську пожежу, ще заки вона не перекинулася до Європи...

Слід ще пам'ятати, що до боротьби Абіссинії з Італією пильно придивляється кольорове людство (чорні мурини, темні араби, японці й т. д.) цілого світу, якого є понад мільярд, та яке, як не політично, то з господарського боку поневолене європейськими державами. Можна вважати, що ця війна щось наче перше озброєне змагання національно пробудженого кольорового людства з білою расою. Тимто всі кольорові племена й народи в цій війні виразно співчують Абіссинії. Ця війна вже викликала в Африці заворушення серед тубільного населення, особливо в Єгипті, де почали гостро виступати проти Англії.

Як бачимо, є багато підстав зацікавитися мало відомою абіссинською справою. Ясна річ, що вона зацікавить і наших читачів.

КРАЇНА ТА ПРИРОДА.

Абіссинія лежить у Східній Африці, недалеко по бережжя Червоного моря та Індійського океану (між 4° і 15° північної ширини). Її географічне положення має велике політичне значіння. Через Абіссинію проходить шлях із півночі на південь, від столиці Єгипту Каїра до південно-африканського Каптавну, і знов — із єгипетської столиці на схід до Бомбаю в азійській Індії. А все це, як відомо, країни, що належать до до Англії або стоять під політичним англійським впливом (Єгипет). В обох випадках — Абіссинія є перешкодою для заморського панування Англії.

Європейці: італійці, французи, англійці — відрізали Абіссинію на сході від моря. А це теж одна з головних причин теперішньої війни в Африці: а то ж самостійна Абіссинія потребує виходу до моря, коли не хоче бути на ласці ворожих їй європейських держав. Абіссинія розміром країна дуже велика. Має простору — 1,200,000 км². Отже вона більша за всі землі, де живе український народ¹), три рази перевищує Польщу (388,390 км²) і вчетверо Італію (312,568 км²), що почала з нею в жовтні війну.

Абіссинія це країна мало приступних гір. Є вона мов той гірський острів, оточений на сході й на півдні безводними пустинями, а це добрий природний захист абіссинської верховини перед ворожим наступом. Тут Абіссинія нагадує прохи Швайцарію. Питоме абіссинське населення з гір таксамо сильно свободолюбне, як і швайцарці. Досі воно завжди відбивало напади ворога.

Абісинські гори дуже високі, здіймаються 4.600 м. над море. Вони зосереджені головно в північно-західній частині, але й у середині цієї країни. Зате схід Абісинії, особливо ж південь, низина — степи й переважно пустині. Абісинські гори — це природні твердині, зовсім неприступні, між ними бувають величезні скельні плити („амба”), щось наче столи, високо положені. На них повстали старовинні городища, замки, монастирі та міста. Прірвами-безоднями, иноді на 2.000 м. завглибшки, вони чудово захищені від нападів зокола. Зі світом лучать їх вузькі стежки, що ведуть до нижче положених караванних шляхів²). Тай тих шляхів тут небагато, й мандрувати ними нелегко.

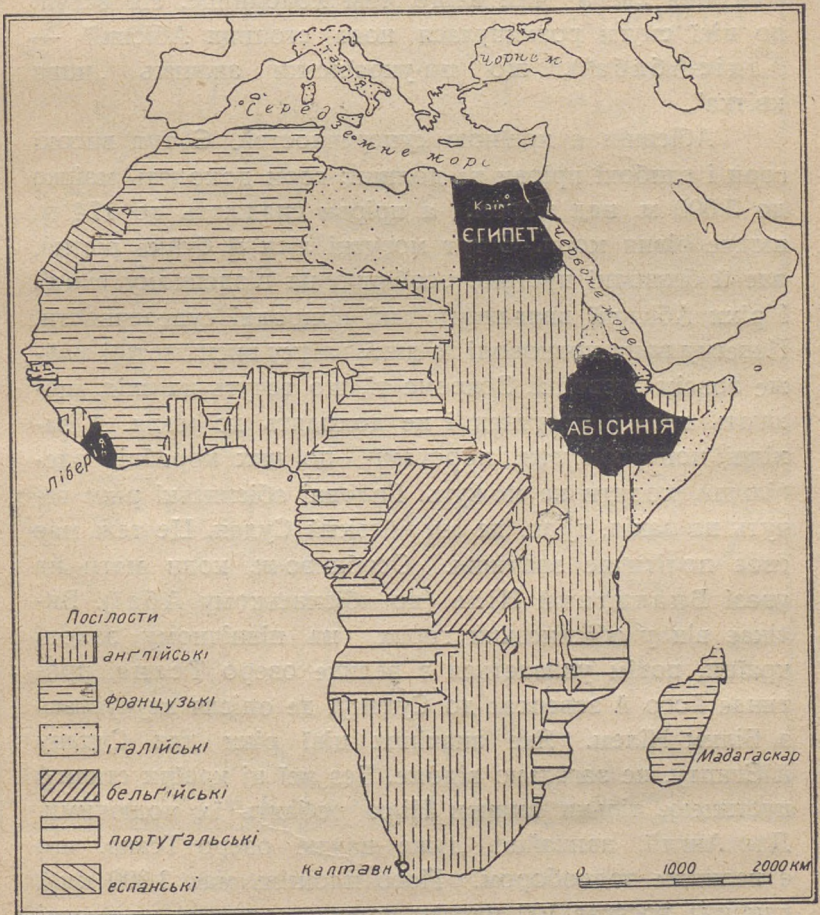
То правда, що абісинські гори є природним захистом цієї країни; але ж із другого боку, вони пошматували Абісинію всередині, тимто так важко об'єднати Абісинію в одну державу. Бо й насправді Абісинія складається з кільканацятьох країн-провінцій, здебільшого, майже зовсім осамітнених. Кожна з них мала в минулому своє окремішне життя. Звідси дуже поширений тут місцевий краєвий патріотизм, що спиняє Абісинію в тому, щоб стала одною суцільною державою. Звичайно, європейські великі держави, що мають тут свої колонії, чудово це для себе використовують. Рахувалася з цим, і не зовсім безпідставно, й Італія, починаючи війну в Африці. Вона знала, що північна абісинська провінція Тігре, яка межує з італійськими колоніями, явно виявляє охоту відділитися від Абісинії. Володар Гугса, що перейшов на початку війни на бік Італії — походить із Тігре...

*

Щодо природи, то Абісинію ділять звичайно на три головні смуги: найнижча смуга, що тягнеться до 1.600 м. заввишки, зветься „к о л л я”. Є це дуже тепла й нездорова навіть для місцевого населення низина

первісних лісів, степів і переважно безводних пустинь. Тут лютує страшна пропасниця та інші небезпечні недуги. Сюди належать також глибокі прірви між горами, низько положені долини й балки. Поверх 1.600 м. по-

чинається абісінська верховина, звана „вайна-дега”. Є це найздоровіша частина країни, має південно-європейське підсоння (таке, як у південній Іспанії або в Італії), дуже родючу землю, придатну до хліборобства;

тут і зосереджена властива абісинська людність. Від 2.500 м. вгору починається третя смуга „дега”, країна суто гірська, вкрита на початку великими лісами, а між лісами є чимало полонин, придатних для скотарства. Підсоння „дега” чим вище, тим холодніше. На вступі до цієї смуги розкинулася нова столиця Абісинії — Аддіс-Абаба*), що по-українськи значить „нова квітка”.

Абісинія є країною суперечностей. Є тут високі гори і глибокі прірви та долини; гори доходять майже до 5.000 м. над морем, а прірви спадають до 174 м. нижче рівня моря. Є тут могутні ліси й буйна рістня, але й безводні пустині, особливо на південному сході. І ріки Абісинії виявляють такі природні суперечности. Навесну вони повноводі та дикі, влітку висихають і майже зовсім безводні. Зокрема ті, що течуть на схід, щезають десь у пустинях і не доходять до моря. А західні поперерізувані порогами, по них кораблі, здебільша, ходити не можуть. Головні абісинські ріки течуть на захід, туди, де англійський Судан. Це теж має своє політичне значіння. Особливо ж, коли мати на увазі Блакитний Ніль (по абісинському Абаї). Витікає він у абісинських горах, на північному заході країни, потім уливається в велике озеро Тсана, протинає його й завертає до Судану, де опісля злучується з Білим Нілем. Яке значіння цієї ріки для Судану й Єгипту, це загально відоме. Без неї ці країни стали б пустинню, тільки виливи Нілю роблять їх родючими. Для Англії, звичайно, дуже важне озеро Тсана, що є великим водозбором. Його площинь має 3.000 км.², глибина досягає 100 метрів; воно знаходиться на висоті 1.760 м. Цей водозбір Абісинія може легко замкнути, й англійські бавовняні плянтації³⁾ в Судані сильно бу-

*) Абісинські назви скрізь тут наведені за їх вимовою в державній мові Абісинії, в амгарській.

дуть загрожені. Також Італія зазіхає на Тсану. А Абіссинія це знає, і вміло використовує значіння цього озера, зацікавлює ним Північно-Американські Злучені Дер-

жави, а то й Японію... Бо ж треба знати, що навкруги Тсани є 1,200.000 га дуже родючої землі, що це взагалі одна з найздоровіших околиць Абіссинії, придатна навіть для європейського населення.

Дехто собі уявляє, що Абіссинія зовсім безводна пустиня. Але досить кинути оком на її мапу, щоб пе-

реконатися, що вона має чимало річок, кілька великих озер, головню в західній частині. Безводний тільки схід, особливо ж у південній його частині. Тільки що водяна господарка ще тут не управильнена, і для цієї справи треба вкласти багато праці.

*

Підсоння Абісинії має першорядне значіння в історії та житті країни. Але й воно виявляє суперечности. Тут є властиво лише дві пори року: довша, суха, й коротша, дуже мокра від щоденних злив, що тягнеться від середини червня до кінця вересня. Вона дуже докладно вимірена: починається 15. червня й кінчиться 27. вересня. Кінець її це — найбільше свято Абісинії, його дуже врочисто святкують по всій країні. Цікаво й те, що дощі падають немов у докладно визначених годинах, бо від 10. год. зранку до 3—4. год. сполудня. Так буває яких десять день; відтак дальших десять днів дощі починаються звечора і тривають цілу ніч до сонця. Доба дощів — це справжній потоп, уся Абісинія потопає в повені та в болоті. Та по ній настає нараз гарна весна й літо, все зеленіє, природа розцвітає буйним життям. У березні знову різько міняється веремя. Починається посуха, що у квітні та травні досягає свого верхка. Тоді життя завмирає до нових дощів.

Звичайно, підсоння Абісинії неоднакове скрізь у всій країні. Воно міняється залежно від головних трьох смуг, про які ми говорили на ст. 6—8. Найкраще воно в „вайна-дега” — помірковане і здорове; там середня температура +13 до +17° Ц.; найгарячіше буває в червні, але ж найвища температура тоді — +30° Ц.; найзимніше — в січні, та найнижча температура +3° Ц... Зате в смузі „куолля” підсоння майже як на рівнику: дуже гаряче й після дощів душно-вогке, заки повисихають великі мочари. Середня температура в низинах

„куоллі”, поблизу моря, доходить до $+48^{\circ}$ Ц. в тіні. Колишня абісинська, а тепер італійська провінція Еритрея, зокрема на побережжі Червоного моря, належить до найгарячіших місцевостей у світі; еритрейська пристань Масава — найтепліша точка земної кулі.

Абісинський краєвид.

„Дега” щодо підсоння виразно гірська країна, з найнижчими температурами в Абісинії. Тут на висоті 2.800 м. бувають у зимові місяці (жовтень-грудень) маленькі морози (-4° Ц.). Але так узагалі мороз тут явище рідке.

Прикметне явище абісинського підсоння є різькі зміни температури вдень і вночі. Після гарячих днів бувають звичайно зимні ночі, навіть у смузі „куолля”. Тимто абісинське підсоння мало сприятливе для білої людини, навіть у смузі „вайна-дега”, бо й тут для європейців повітря за рідке. Але ж із цілої Африки, де підсоння так узагалі просто вбивче для білої раси, в Абі-

синії воно ще найліпше, бо тут є такі дуже здорові місцевости. Не диво, що від середини XIX. ст., коли європейські великодержави почали шматувати Африку, вони настирливо почали звертати свою увагу на Абіссинію, що стоїть їм у дорозі для того, щоб із Африки тягнути для себе як-найбільші зиски...

*

Незвичайно багатий і дуже різноманітний рости́нний і тваринний світ Абіссинії. Розуміється, в кожній із природних її смуг він інший.

Багатющий той світ у смузі „куолля”. Тут справді буйна рости́нність, тут ростуть банани, овочеві пальми, цукрова тростина, бавовняник і дуже цінне гумове дерево. А абіссинська країна Каффа — це батьківщина кави, що тут росте і в дикому стані. Зпоміж звірів тут водяться льви, дуже небезпечна порода леопарда, носороги, слони, немає тільки тигра. Скрізь сила малп. В лісах багато птахів. Досі не загинув тут іще струсь. У пралісах поширені небезпечні гадюки. В річках живуть крокодили та морські коні (бегемоти), мясо їх радо їдять тубільці. У степах вештаються стада антилоп, зебрів, диких буйволів. Навіть жирафа, що скрізь у Африці на очах вигибає, в Абіссинії ще добре збереглася. Страшна сила тут шакалів та гієн, що є справжнім прокляттям Абіссинії. Вони кружляють навіть недалеко столиці>Addis-Абаби, своїм виттям дратують собак міста, які наввипередки з ними гавкають цілу ніч. Мешканці абіссинської столиці звикли вже до цих несамовитих концертів. А з домашніх тварин, то Абіссинія знає їх усі, не знає тільки — свиней.

Багата також рости́нність смуги „вайна-дега. Тут земля дуже родюча, але її мало досі обробляють, бо самі абіссинці більш вояки, ніж хлібороби. Зате хліборобством займаються неабіссинські племена (н. пр.,

племя галля). Але так узагалі досі тільки десяту частину доброї ріллі обробляли, тай то дуже стародавнім та майже первісним іще способом. Сіяти тут можна всі роди збіжжя, але найбільше плекають ячмінь і овес, а далі просо. Дуже поширена й кукурудза. Жнива бувають двічі, иноді і тричі на рік. З дерев у тепліших, нижчих місцевостях росте мореля, дактилева пальма, помаранчеве дерево; над річками багато бамбусів⁴).

Мешканець Абіссинії з племені галля оре поле.

Ближче до смуги „дега” росте білий явір, ялівець, а далі починається смуга великих лісів.

„Дега” — це верховина з полями конюшини, з левадами, полонинами, вкритими високою густою травою, де пасуться стада довгововнистих овець і кіз. Ще вище зникає потрохи ростинність, і бідніше тваринний світ. Голі базальтові⁵) скелі здіймаються над країною, денедє тільки вкриті ялицями.

Від часу, коли абіссинці познайомилися з рушницею і стали чудовими стрільцями, почало на очах за-

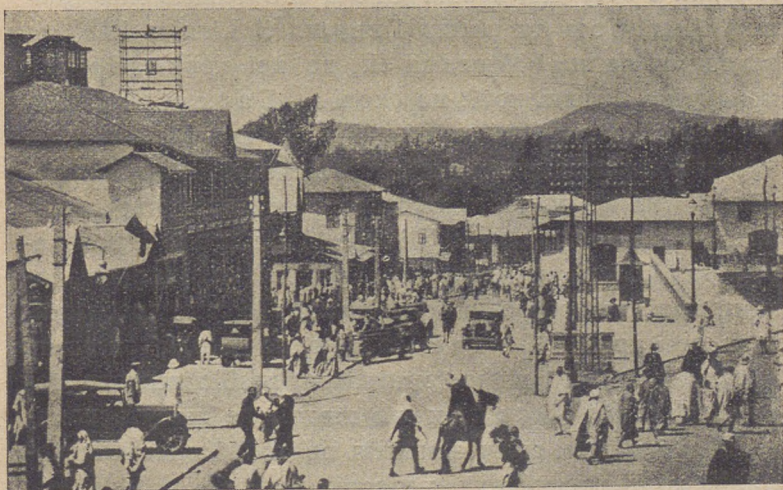
никати багатіше досі тваринне царство цього краю: слони, носороги, струсі, морські коні, жирафи. Великі абісинські ліси також дуже швидко щезають, зокрема у смугі „вайна-дега”. Бо абісинці потребують багато дерева на будівельний матеріал і на паливо. Напр., майже зовсім вирубали були ліси довкруги столиці Аддіс-Абаби. Тоді з наказу цісаря почали розводити довкруги неї особливі австралійські дерева, що дуже швидко ростуть і буйно розростаються (евкаліпти). Тепер Аддіс-Абаба поринає в лісах із таких дерев.

*

Підземні багатства Абісинії досі ще мало просліджені й майже не використані. Але знавці кажуть, що вони дуже великі. Не дурно ж Абісинія переважно гірська країна. Тут є золото, платина, діаманти, вугілля, правда — небагато, й особливо багато тут нафти, за якою побиваються всі великі держави та ворогують між собою американські та англійські багачі-капіталісти. Великою несподіванкою для Європи була звістка з Аддіс-Абаби, що 31. серпня 1935. р. негус (цісар Абісинії) підписав господарську умову з якимось загадковим Ф. Б. Ріккетом, представником якогось (не знати — американського, чи англійського) підприємства, в справі використання природних багатств Африки. Цьому Ріккетові Абісинія дала виключне право використовувати її поклади саме — в сусідстві з італійськими кольоніями на добу 75 років. Ця умова має власне на увазі добування нафти. Аж до вибуху війни в жовтні 1935. р. ця таємнича справа не була як слід зясована. Але ж чогось жадна з двох зацікавлених держав (Америка—Англія) не хотіла до неї прилюдно признаватися. Видко, не бажали ще більше загострювати політичного напруження з приводу абісинського питання.

Але ж добувати й використовувати природні багатства Абісинії не так легко: неприступні гори, брак відповідних шляхів. Абісинія має досі тільки одну залізницю, яка зв'язує французьку пристань Джебутті з Аддіс-Абабою. А старі караванні шляхи мало придатні. Абісинія ж не має таких грошей, щоб самій почати добувати свої підземні багатства. А чужоземних капіталів вона боїться, бо добре знає, що від госпо-

Головна вулиця в Аддіс-Абабі.

дарської залежності до політичного закріпачення шлях недалекої. До того ж вона має дуже сумний досвід із Англією та Італією, котрі дуже насідають на неї із заходу та сходу...

*

Так у дуже загальних рисах виглядає Абісинія.

Треба відразу зазначити, що досі ніхто зовсім докладно не знає, яка велика розміром Абісинія, та навіть, як пробігають її кордони. Через це раз-у-раз доходить до різних сутічок у прикордонних смугах.

А одна з таких сутичок торік і була безпосереднім приводом до цього річної африканської війни...

Хоч простором Абісинія більша від усіх земель, де живе український народ, то число її населення доходить усього до 10 або 12 мільонів. Але ж і щодо простору і щодо числа населення треба розрізнити властиву Абісинію від абісинської держави, бо абісинська держава більша за властиву Абісинію. Ядром Абісинії є осередня країна Шоа, що лежить між крайною Амгарою та рікою Гаваш. З кінцем XIX. ст. заходами негуса Менеліка II. до неї крок-за-кроком прилучено сусідні краї: на сході — Гарар, Данкаля або Данакіль, на заході — Каффа й Джіммі. Разом вони виповняють три четвертини абісинської держави. Досі не пощастило певно приєднати старі, історичні країни на півночі: Тігре, Годжам і Амгару, які колись, у минулому, були важливими осередками політичного розвитку Абісинії. Те саме треба сказати про країну Волло-Галля на сході, заселену мусулманськими⁹⁾ племенами галля, неабісинського походження, або Огаден на півдні, де живуть сомалійці, які мають своїх земляків по той бік англійсько-італійсько-французького кордону.

Саме на цих мало певних землях проходить північний і південний фронт теперішньої війни. Зрозуміло, що Абісинія не хоче приступити на тих землях до рішучого бою, уступає у глибину неприступної своєї твердині в горах. Але ж, із другого боку, негус мусить тепер особливо рахуватися з настроями країн Тігре, Годжам та Амгара, що не зреклися ще досі своїх історичних прав на провід у державному житті Абісинії.

Інші абісинські провінції (Ауса на сході, Воллега на заході, Боран на півдні) мають тут хіба́ таке значіння, що лежать у прикордонній смузі, а це для військової справи не є без ваги.

НАСЕЛЕННЯ ТА ПОБУТ.

Справа, як повстав якийсь народ та звідки він узявся, належить до найважчих питань науки. А щодо Африки, то справа ще трудніша, тут відносини дуже складні, люди тут живуть так, як у нас жили дуже-дуже давно, Африка не знає народів у нашому розумінні цього слова. Африка почала національно прокидатися щойно в XX. ст.

Це видно й на Абісинії. Вже природа була тут на перепоні, щоб країна національно обідналася. Населення Абісинії невелике (10—12 мільйонів). А проте воно ні мовою, ні вірою не одне, і походженням різне, складається з різних племен.

Населення Абісинії не творить одного народу. В ньому слід відрізнити абісинське ядро, навколо нього від кінця XIX. століття почала творитися новочасна абісинська нація й то від неабісинської людности, котра заселює прикордонні смуги цього краю. З племінного й мовного боку людність Абісинії належить до трьох різних скупчень.

Первісна й найстарша була чорна людність, муринаського походження, вона й досі не перевелася ще зовсім і замешкує південно-західній закуток Абісинії, сусідуючи з англійським Суданом. Буде її з пів мільйона. Десь у VII. ст. до Христа Абісинію опанували семітські племена⁷⁾, що прийшли з південно-західньої Арабії. Вони оснували стару абісинську державу, дали їй свою мову („геез”), і та мова стала мовою культурною та церковною цієї країни. В релігійному житті Абісинії

вона живе ще й досі, але в громадському житті її перемогла амгарська, урядова й національна мова нової Абісинії. У східній Африці де далі вона стає також мовою торговельно-господарських зносин. З Амгари амгарська мова перейшла й до країни Шоа, що у другій половині XIX. ст. стала державним осередком Абісинії. Тепер амгарською мовою говорить півчетверта

Танок мешканців Абісинії з племені галля.

мільона населення держави, що творить ядро абісинського народу, амгарська мова — це письменницька мова нової Абісинії. Але так кожна провінція має і плекає свій рідний говір. Сильно боронять окремішности своєї мови тіграї — з країни Тігре.

Абісинці не є чорні, як часто думають; їх шкіра кольору чеколяди, деколи навіть дуже ясної. Така є панівна верства населення цієї держави. Все інше підпорядковане їй, поневолене, а то й закріпачене. Правда, не так, як про це гадає Європа, бо тут із кріпаками й невольниками поводяться по-людськи. Автім закон

скасував невільність в Абісинії вже перед 50 роками, й сучасна влада дуже сильно його поборює. На жаль, вона часто безсила, бо „невольниками” торгують переважно білі перекупні, що мають громадянство все ко- троїсь європейської держави.

Багатий абісинець у чорному плащі на проході; за ним його слуги із племені галля: один тримає його капелюх, другий — зброю.

Найбільша є третя група абісинської людности, що мовою й походженням належить переважно до „хамі- тів”⁸⁸). Ця людність, попри муринів, творить тубільне

населення Африки. Шкіра її гніда, брунатна з багатьма відтінками — від дуже темних до золото-бронзових, наче сильно засмалених на сонці. Два племена цієї людности творять більшість людности Абісинії. Це передовсім племя галля, що заселює південний схід Етіопії. Але це племя примандрувало до Абісинії щойно в XVI ст. з осередньої Африки та опанувало було майже весь цей край. Ще й тепер це найбільша числом група абісинської людности, їх живе в Абісинії півпята міліона. Галля були давніше скотарі, тепер вони хлібороби, дуже працюваті й пильні, лагідної вдачі. Вояки з них гірші за властивих абісинців, головно амгарців. Саме вони закріпачені й поневолені, і це дало Італії привід проголосити цю африканську війну, мовляв, італійці хочуть визволити від неволі поневолених. Друге таке племя — це сомалійці, переважно скотарі й кочовики, живуть на південь від галля, та ще в усіх сусідніх колоніях, англійських і італійських. Звідтіль безнастанні прикордонні непорозуміння. Сомалійці назверха чемні, але в душі дуже ворожі до європейців. В Абісинії їх понад один міліон.

На північному сході живуть данкалі (або данаклі), яких 200.000 душ, дуже люті та дикі, вічні й непримиренні вороги сомалійців, безнастанно з ними воюють. Розділює їх залізниця, що йде з Джібутті до Аддіс-Абаби. Щоб не було заколотів, абісинський уряд забороняє сомалійцям і данкалам переходити цю залізницю, але одні і другі часто скупчуються попри залізницю. Данкалі дуже жорстокі. Вбити людину вважається в них за почесне діло. Щоб стати повноправним членом їх громади, треба вбити бодай із десяти чоловіків. Вони їдять сирове мясо і пють теплу кров убитих звірят. Безнастанна війна — це улюблене їх заняття. Серед італійського тубільного війська (тзв. „аскарів“) є чимало данкалів. У цій війні їх висовува-

ли наперед, знаючи, якою ненавистю вони дишать до інших племен Абісинії.

Слід тут згадати ще про абісинських жидів. Вони чорні, називаються „фалаша”. Звідки вони тут узялися, не знати. Їх небагато, всього — 40.000. Живуть головню навкруги озера Тсана. Говорять не жидівською, але одною тубільною мовою („агау”). Вони не крамарі, а виключно ремісники. Не визнають талмуду), а тільки

Абісинські достойники на святі; хто багатіший — має чорний одяг.

Біблію. Їх церковна мова тірайська або амгарська. В XVI ст. абісинська влада їх переслідувала, хотіла зовсім їх винищити; від того часу небагато з них залишилося. Своїм назверхнім виглядом вони не різняться від тубільного населення.

А тепер іще дещо про властивих абісинців, що є панівним народом у цій державі. Своїм назверхнім виглядом вони нагадують південних європейців, хоча колір їх шкіри темніший. Часто вигляд їх зраджує се-

мітські впливи. Волосся їх дуже чорне й кучеряве. Очі карі, рідко коли ясні або блакитні. Росту вище середнього. Досить стрункі й дуже рухливі. Є це люди меткі й назагал дуже здібні. Незвичайно чемні, але до чужинців великого довіря не мають. Вони є високої думки про свій народ і призириливо ставляться до своїх сусідів-жидів, муринів і гнідих тубільців. Уникають по-друж із ними.

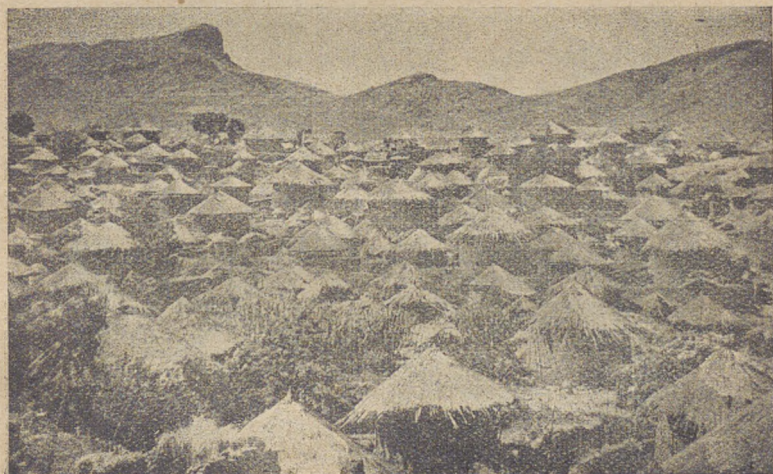
Абісинці великі патріоти, добрі політики та дипломати¹⁰⁾ й непереможні на рідному ґрунті вояки. Абісинець передовсім — повстанець. Він уникає наступу й вирішних битв. Зате виснажує ворога безнастанними й несподіваними нападами в запіллі, чи де з боку. Звичайно абісинці стараються заманити ворога у свої гори, де вони непереможні. Від своєї перемоги над італійцями (1896. р.) абісинці з погордою дивляться на біле військо. До речі, абісинське військо босе й підчас бою нераз скидає свій білий одяг, щоб ворог не міг його зарання побачити. Цей одяг — то їх білі плащі, тзв. „шама”. Заможні абісинці носять звичайно такі самі, але чорні плащі. Незаможні, але також і військо, замість „шамі”, мають часто одяг із бавовняної матерії або зі шкіри леопардів¹¹⁾.

Основу громадського устрою Абисинії ще й досі творить рід, а не — родина. Рід складається звичайно з кільканацять родин, що їх оселі сусідують одна з одною. З об'єднаних кількох родів, що заселяють якусь країну, повстає племя. Роди і племена різняться між собою побутом і звичаями, правами й обов'язками. Є вільні, є й закріпачені, панщизняки. Треба сказати, що абісинські племена не радо займаються чорною роботою, а більш — воячать. Тільки бідні серед них обробляють землю. Звичайно це роблять закріпачені племена галля. А скотарями є сомалійці. Найтяжчу працю роблять мурини. Вони — чисті невольни-

ки. Справжні абісинці ставляться до них із погордою і призирством.

Багатоженство між мешканцями Абісинії не поширене. Абісинський закон визнає тільки одну жінку. Можна брати шлюб горожанський або церковний. Церковне подружжя нерозлучне, горожанське можна розлучити. Цікаві тут іще тзв. умовні або дочасні подружжя: тоді жінка дістає від чоловіка плату за працю. Але діти на-

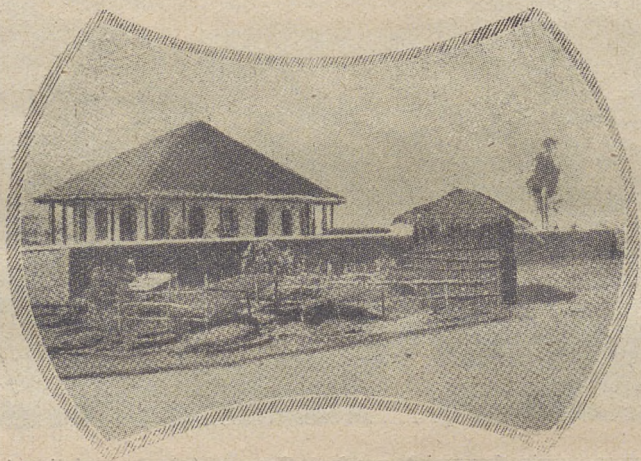
Громада домів (тукулів) у місті Сокота (північна Абісинія).

лежать не їй, а батькові. Такі діти закон теж вважає за правесні, хоч вони у правах стоять на другому місці за дітьми, народженими з церковного чи горожанського шлюбу. Взагалі Абісинія не знає неправесних дітей-байстрят, чи безбатьченків. Обовязок батька — годувати і дбати про всі його діти. А треба сказати, що абісинці дуже люблять діти й добре поводяться з ними.

*

Абісинія — країна сел, не — міст. Села, звичайно, стоять осторонь від великих шляхів. Частіше це навіть

хутори з кількох хат, недалеко якогось джерела або захивані серед гір для захисту перед ворогом. Свою хату („тукул”) абісинець будує з дерева. Вона кругла й має стіжковату гонтову або солом'яну покрівлю. Довго не витримує в підсонні Абісинії — швидко руйнують її дощі. Часто доводиться будувати нові домівки, таким чином швидко вирубують ліси. Коли забракне дерева поблизу, село мандрує кудись далі, де є ліс. Кожний рід має свої оселі окремо, звичайно відгороджені тином.

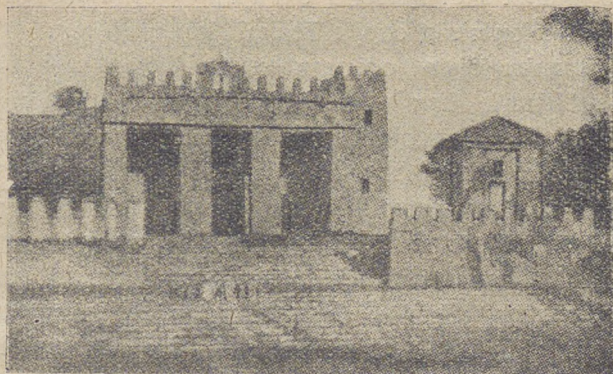
Абісинська церковця; біля неї кладовище.

У кожному більшому селі буває церква. Вона стоїть десь на горбочку й немов панує над селом. Церков у Абісинії багато. Переважно вони з дерева, та є чимало й камяних. Всередині вони прикрашені святими образами. Абісинське церковне малярство своєрідне, своєрідні образи й їх виконання.

Знавці Абісинії підмітили, що в Абісинії старовина десь ізперед тисячі років перехрещується з новітньою культурою, головню в Аддіс-Абабі. Але так узагалі. Абісинія щойно починає європейщитися. Та сумний її до-

свід із європейськими великими державами будить велике недовіря.

Коли Абісинію названо країною сел, то це не значить, що вона не має міст. Але їх обмаль: мабуть 20 — не більше. Є між ними деякі стародавні, що колись мали велике значіння в історії Абісинії. От хочби місто

Церква в місті Аксум, де відбуваються коронації абісинських цесарів. Місто звать святым, до нього ходять на прощі.

Аксум — стара абісинська столиця, тепер майже на північному кордоні з італійською Еритреею. Тут і повстала абісинська держава, що первісно називалася аксумською. Колись місто було гарне й велике. Свідчать про це й досі його руїни*). Тепер Аксум — церковно-ре-

*) Абісинські перекази звязують початки політичної могутності Абісинії з королевою Макаде, що, як кажуть, провідала в Єрусалимі свого великого сучасника жидівського царя Соломона. Вони кохалися, й їх син Менелік I. дав початок панівному родові абісинських володарів. З переказу виходило б, що абісинська династія, панівний рід, найстарші на світі, — панує понад 3.000 років. Перекази оповідають, що син залишився в Єрусалимі й виховувався при дворі свого батька. Коли підріс, то одного разу мав чудодійний сон, щоб негайно вертався до матері. Він таємно втік із Єрусалиму, а з ним дванацять жидівських жерців. Вони мали забрати з собою „ковчег Завіту“ з Мойсєвими табли-

лігійна столиця Абіссинії, осередок богословського навчання. Тут постійно пробуває „небрід” — високий достойник абіссинської церкви. В Аксумі відбувається звичайно коронація нового „негуса”. Це місто, де ховають абіссинських володарів. Воно — невеличке, має всього 3.000—4.000 мешканців.

Із інших міст цікаве Гондар — столиця Амгари, лежить на північ від озера Тсана. Повстало воно в XIV. ст. й давніше було осередком культурно-релігійного життя Абіссинії. Тут є багато гарних церков, духовна академія для абіссинських священиків, тут пробуває постійно єпископ. Колись місто було дуже гарне й багате. Відомі були гондарські ремісники-мистці. В 1867. р. це місто понищив негус Теодор II., що в боротьбі за державне об'єднання Абіссинії поборював краєвий патріотизм старих провінцій. Тепер воно має 5.000 мешканців.

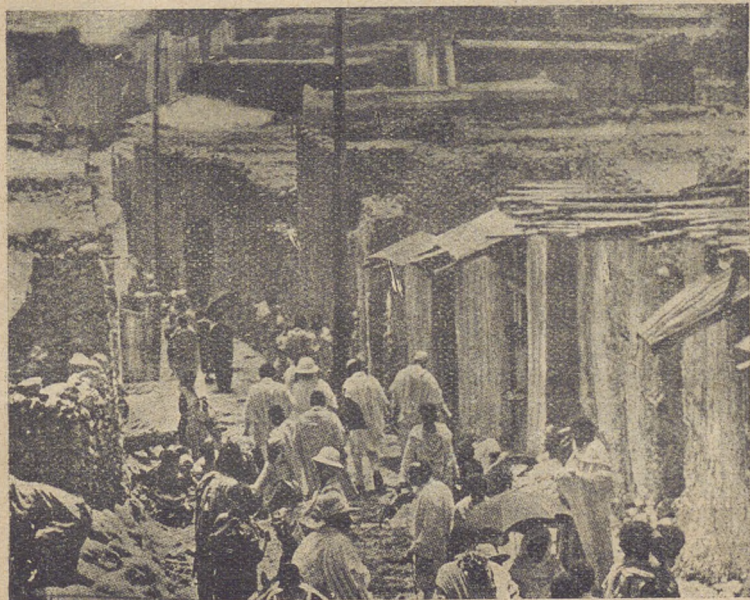
Іншим колишнім державним осередком Абіссинії є місто Дебра-Маркос, столиця країни Годжам. Це місто й досі не зрелося своїх історичних прав на політичний провід у державі. Між годжамським володарем та негусом усе напружені відносини. Останнього годжамського князя Гайлю 1932. р. теперішній негус засудив на смерть. Дебра-Маркос славиться своїми церквами й монастирями, особливо ж церквою св. Марка, де переховуються золоті черевики цього святого. Тут є великий князівський палац із малюнками з життя славетного володаря цієї землі — Текля Гайманота. Сама країна Годжам — одна з найкультурніших провінцій Абіссинії. При князівському дворі жили все видатні абіссинські вчені, літописці, чарівники та знавці місцевого

цями, що дуже подобалися Менелікові. Відтак ці пам'ятки переховувалися в аксумському храмі як найбільша святість. Ще й тепер у важких випадках, як, нпр., війна, їх виносять. Після смерті Макаде Менелік I. вступив на трон і прославив аксумську державу на весь світ.

побуту. Містечко нараховує тепер 10.000 населення. Воно віддалене від Аддіс-Абаби всього 200 км.

Дуже цікаве абісинське місто є Лялібаля, що лежить у північно-східньому напрямі від Годжаму. Мало кому з європейців пощастило його бачити. Славиться воно своїми дванацятьма церквами, і кожна з них на-

Вулиця міста-твердині Гарар; дома без вікон походять, здебільша, з XIV. в.

чебно витесана в XII. ст. з одного каменя з наказу тодішнього аксумського негуса. Ці церкви вважає дехто за справжнє чудо світу.

Говорячи про Абісинію, не можна не згадати про Гарар, що лежить на південь від середини залізниці з Аддіс-Абаби до Джібутті. Це вже велике місто, має 50.000 мешканців. Воно є осередком арабського й мусульманського життя Абісинії. А далі це один із голов-

них торговельно-господарських осередків цієї країни. Тільки $\frac{1}{3}$ людности міста абісинці, решта — галля та сомалійці. Та живуть тут індійці, левантисти¹²⁾, але й європейці. Над містом здіймається могутня твердиня. Місто та країну приєднано до Абісинії щойно 1887. р. Теперішній негус гарарський князь ізроду — Тафарі. Гарар славиться красою своїх жінок, населення визначається хистом до мистецтва та ремісничкою зручністю.

Із інших міст згадаємо ще Адуу, відому з безславної поразки Італії в 1896 р., і саме ця подія була одною з вирішних причин теперішньої війни в Африці. Адуа лежить у країні Тігре, що її столицею є від півстоліття місто Макале. Воно розклатось при стародавньому чумацькому шляху з Десії до Аддіс-Абаби, живий торговельний осередок. Звідгіль Абісинія дістає сіль, для цілої держави дорогоцінний крам, рівнозначний майже з грошима. Італійські майстри збудували в Макале для негуса гарний палац.

У сусідстві з Аддіс-Абабою, всього 30 км. на північ від неї, знаходиться Магдаля, головне місто країни Волло-Галля, — його часто тепер згадують у звідомленнях із війни, як і Адуу, Аксум і т. д. Місто це збудоване на малоприступній скелі. Перед заснуванням Аддіс-Абаби Магдаля була столицею Абісинії, й сюди перевезено з Гондару багато стародавніх абісинських рукописів і пам'яток. Та після нещасливої війни Абісинії з Англією (1867—68) всі ці рукописні збірки забрали англійці та вивезли їх до Бритійськоо музею в Лондоні.

*

Наймолодшим та найбільшим містом Абісинії — є нова її столиця Аддіс-Абаба, що існує всього 52 роки. Заклав її цар Менелік II.¹³⁾ на бажання своєї дружини Таїту. В околицях Аддіс-Абаби знаходяться

джерела гарячої радіо-мінеральної води. За півстоліття це місто дуже розбудувалося та поширилося. Сьогодні воно має 130.000 мешканців. Ділиться на дві частини: „старе місто“, засноване Менеліком II., тут стоїть його палац та гробниця, а також головна церква, катедра св. Юра. В „новому місті“ звертає на себе увагу величавий

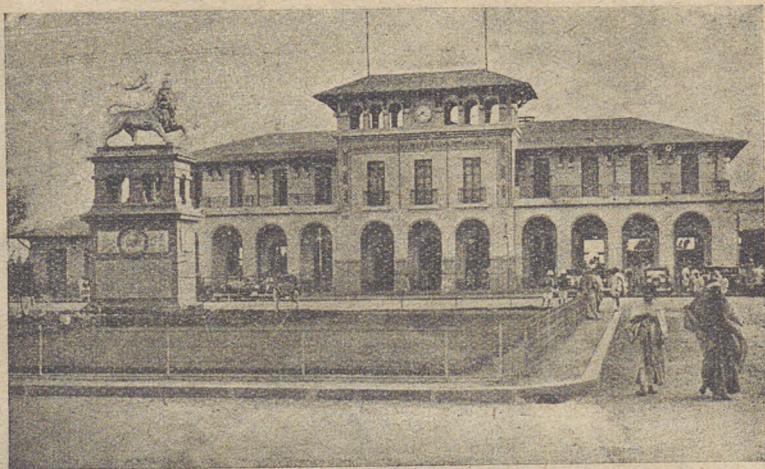

Ярмарок у столиці Абіссинії.

палац теперішнього негуса, що стоїть на високому горбочку „гебі“. Абіссинці дуже пишаються цією будівлею.

Аддіс-Абабу вважають за найгарніше тубільне африканське місто. Воно займає, як на кількість свого населення, величезну площину, яка дорівнює простором Парижеві. Нова частина міста забудована на європейський зразок. Абіссинські урядові та громадські установи, здебільша, мають гарні будинки; напр., різні міністерства, парламент, чудовий шпиталь, середня школа, залізничний двірець, пошта й т. д. Місто дуже мальовничо положене. Потопає в гарних (евкаліптових) лісах. І будинки європейських посольств гарно приміщені,

зокрема американське та італійське. Чимало чужинців постійно тут пробуває, переважно на абісинській службі, — як фахові дорадники, що живуть часто в гарних вілях¹⁴). Крім „старої” Аддіс-Абаби та „нової” зевропейщеної, є ще у столиці Абісинії й тубільна частина, своєрідна та мальовнича. Особливо у дні ярмар-

Новітній залізничний двірць у Аддіс-Абабі; ліворуч позолочений абісинський герб (лев із хрестом та короною на голові).

ків, коли з околиць позіжджається сила селянського люду у своїх народніх одягах. Зокрема в великі свята та підчас святкувань столиця Абісинії робить на європейського глядача могутнє вражіння.

*

Абісинія взагалі це щось наче розбудована, але недокінчена будова. Вона десь на півдорозі свого національного відродження та політичної віднови. Нова Абісинія народжується, та стара ще не вмерла. Ось столиця це — нова Абісинія з її бажанням засвоїти собі надбання європейської культури, приспособити їх відповідно до потреб свого національного відродження.

Але що далі від неї, то непереможніше живе ще стара Абісинія, країна суто-африканського побуту й культури.

Абісинська держава це щось дуже своєрідне, мало покищо відповідає нашій уяві про цю установу. Вона не має докладно визначених назверхніх, державних кордонів. Зате й досі не втратили свого значіння внутрішні, краєві кордони, що ними порозмежовувані між собою окремі країни - провінції, з котрих складається ця держава. Абісинія не має ще властиво митного закону для цілої держави, не має загально - державної грошевої господарки. До речі — тут усе ще в обігу старі австрійські таляри¹⁶⁾ з часів цісаревої Марії Тереси. А попри ці таляри населення за гріш уживає часто сіль або патрони. Особливо по селах. Уряд платить иноді кавою, — він має окреме право гуртового продажу кави. Щойно тепер повстає спільне військо. Досі кожна країна користувалася в усіх цих справах

Довжник і віритель сковані ланцюгом; згідно з давнім абісинським законом, довжник так довго буде прикований, доки не віддасть довгу вірителю.

досить широкою самоуправою. Не було теж спільного законодавства. Силу мало звичаєве право, тзв. „федча наґаст”, або „право неґусів”, котре вважають за збірник староабісинського законодавства. А є це властиво арабське джерело, перекладене на абісинську мову, во-

но зясовує церковно-релігійні та громадсько-маєткові взаємовідносини. Щойно в 1932. р. „федча нагаст” перепрацьовано в дусі потреб сучасної доби й доповнено відповідними європейськими законами. Тепер цілком міняється дуже застаріле старе абісинське судівництво й карне право. В Аддіс-Абабі збудовано новочасну в'язницю для звичайних злочинців. Касують стародавні жорстокі кари на смерть, як нпр. спалення живцем убивника негуса*).

*

Треба змін і у землевласницьких справах. Зокрема у країнах, що їх недавно приєднано до Абісинії з населенням чужонаціональним. Там і досі ніхто особисто не має землі. З одного боку вона належить загально до цілого племені, з другого — особисто негусові. Селянство тут закріпачене. Правда, самі абісинці, як ми сказали, нерядо займаються хліборобством. Вони переважно вояки. В невольництві живуть цілі племена, нпр. галля. Та хоч від 1884. р. воно скасоване, але насправді воно не перевелось. Бо звільнені невольники не мають куди подітися й залишаються в давніх панів. Щойно після світової війни абісинський уряд рішуче почав боротися з невольництвом і кріпацтвом. Особливо тепе-

*) Французький дослідник Абісинії М. Гріоль, найкращий знавець цієї країни, описав у своїй книжці про Абісинію цю жорстоку страту людини, як живого смолоскипу. Голого злочинця вповивають у прозбру тонку матерію, просякнуту воском, роблячи з нього немов людську свічку. Потім здолу підпалюють, і цей людський смолоскип помалу горить прилюдно на майдані перед очима величезного натовпу. Особливо звертають увагу на те, щоб це вмирання було як-мога найдовше й як-найболючіше. Інший знову звичай наказує, щоб винуватця та позовника скувати разом ланцюгом на час тривання кари першого. Розуміється, нове абісинське правodawство намагається усунути цю жорстоку спадщину стародавнього виміру справедливості. Праця, звичайно, нелегка, що вимагатиме основного перевиховання ширшого загалу.

рішній негус. В 1932. р. він оснував товариство для поборювання невольництва. Звільнені кріпаки й невольники дістають землю. Для їх дітей уряд закладає ремісничі школи. До 1940. р. невольництво має в Абісинії й насправді бути скасоване. Та цю працю абісинського уряду значно гальмують крамарі-чужинці, бо для них кольорові невольники та кріпаки є джерелом легкого збагачування.

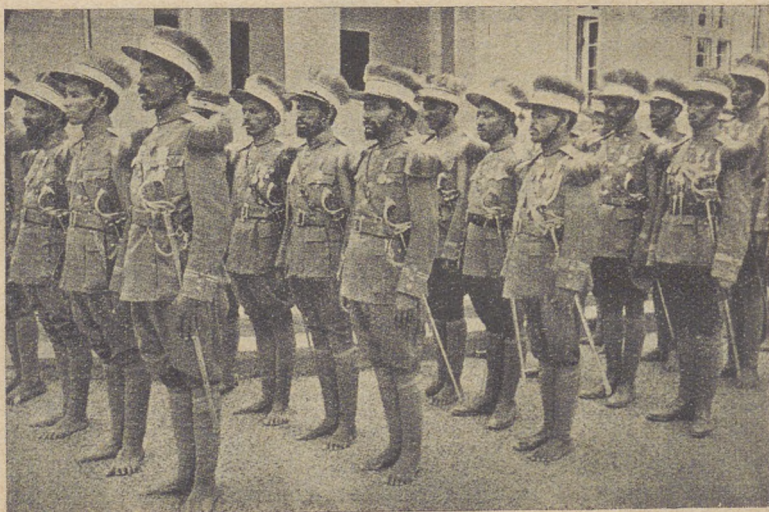

Новітнє абісинське військо.

Крім невольництва та кріпацтва, в Абісинії є ще й державна панщина. Кожний повнолітній чоловік мусять два дні на тиждень працювати для ватажка або краєвого князя. Аж до 1933. р. урядовців та військо, чи навіть чужих достойників, що проїжджали якусь країну, годували в дорозі на її кошт. Цю повинність (звану „дерго”) скасували щойно 1933. р.

Як уже зазначено, Абісинія ще досі не має загаль-

нодержавної армії. Кожна країна, навіть кожен ватажок мають свої військові загони. Крім цього, існують вояки-наймити. Військо однострою не має. Воно зодягається й харчується власним коштом. Підлягає своєму безпосередньому начальникові. Щойно цей негус почав дбати про утворення правильної та постійної, добре зодягненої армії, та щоб вона підлягала виключно державі, цебто власне — йому. Хоч Абіссинія може так узагалі виставити понад мільон війська, але ж серед

Цісарська гвардія (боса) перед новим замком (на шапках і на-
раменниках льв'яча шерсть).

нього не більше 200.000 людей є справді державною армією, на послугах уряду в Аддіс-Абабі. Правда, ці вояки знаменито вишколені під кермою шведських та бельгійських старшин. Ця регулярна армія добре зодягнена та озброєна, вона дорівнює технічно найкращому європейському війську. На рідному ґрунті вона непереможна, бо чудово пристосована до підсоння і природи

Абіссинії. Це відчуває вже Італія, що почала цю війну в надії розбити й опанувати Абіссинію за кілька тижнів. Решта абіссинської армії, це власне союзники негуса, але ж і його вороги, що можуть зраджувати Аддіс-Абабу та робити свою краєву політику. У зв'язку з цим зовсім своєрідний і перебіг абіссинської війни. Правда, думка державної єдності все зростає, й де далі більше виявляється туга за національним об'єднанням цілої Абіссинії. І ця війна означатиме дальший крок на цьому шляху, на який Абіссинія ввійшла в середині минулого століття.

*

Що ж таке власне абіссинська держава? Це передовсім об'єднання, зрештою покищо не дуже сильне, трьох старих абіссинських провінцій Тігре, Годжам, Шоа, під проводом цієї останньої. А далі — низка інших, раніше згаданих сусідніх країн із неабіссинською людністю, країн, що їх переважно попідбивали, але дали якусь самоуправу. Державне зосередження Абіссинії ще не переведене. Кожна країна живе до деякої міри власним життям. На чолі держави стоїть негус, цебто цар. Називається він „негуса негаст”, себто „цар царів”. Кожна країна має свого краєвого володаря, званого „рас”, дослівно „вершок гори”. Він має підлягати негусові, але часто тіграйський або годжамський князь сам зазіхає на імя негуса. Намісником негуса буває „деджа-че”, цебто ватажок другорядного ступня. Найнижчим щаблем у цій державній драбині є сільська громада, голова її називається „шум”.

Аж до 1931. р. Абіссинія була самовладною державою. Вся влада зосереджувалася в руках негуса, йому підлягала й Церква. Правда, вже Менелік II. завів у 1907. р. раду міністрів, але в 1918. р. її скасували. Щойно теперішній негус, прихильник поступу, що хоче зближити Абіссинію до Європи та перетворити абіссинське на-

селення у свідомий народ, завів у Абіссинії 16. червня 1931. р. конституційний лад. Абіссинська конституція покищо дуже обмежена зогляду на невелику політичну та національну свідомість загалу. Завдання її, на думку

Перед „палацом“ одного з абіссинських князів (расів).

негуса, виховати населення в дусі державної та національної єдності.

Так Абіссинія ввійшла на шлях конституційної монархії. Як така, вона має творити державну, націо-

нальну та праводавчу єдність. Панувати в ній мають нащадки теперішнього негуса — Гайле Селяс'є, що веде свій рід від стародавньої абісинської династії, основаної Менеліком I., сином Соломона й сабської королеви Макаде (див. прим. на стор. 25).

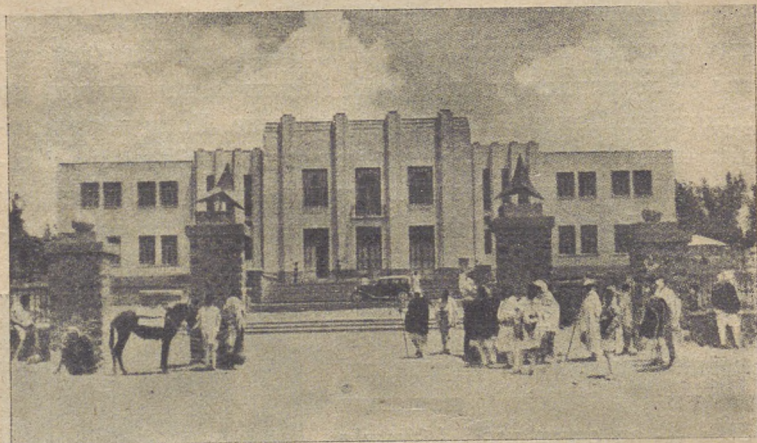
Конституція завела в Абісинії сойм і сенат. Права цих установ покищо обмежені, доки громадський загал не перевиховається. І сойм і сенат мають кожний по 28 послів. Покищо їх негус призначає. Коли народ політично дозріє, він вибиратиме вільно своїх послів і сенаторів. Завдання їх є плекати державну й національну єдність. Бо вся Абісинія, міста й села її, це спільна батьківщина. Парлямент і сенат мусять поборювати краєві або племінні нахили до відокремлення, щоб усі племена, які живуть у Абісинії почували себе — за одне, щоб Абісинія стала сучасною нацією. Конституція була дуже святочно проголошена. Уряд подбав про те, щоб уся країна довідалася про цю велику подію, якою почалася нова сторінка в її історії.

Звичайно, ця конституція заводить і новочасне законодавство й судівництво — вільне та незалежне. Вона перебудовує уряди й держави по змозі на європейський зразок. Вона вважає відповідно військові потреби Абісинії, як новочасної держави. Одне слово — вона касує зайві пережитки старої Абісинії, а проте зберігає незайманим національне її ядро. Державний прапор Абі-

Теперішній абісинський негус Гайле Селяс'є I.

синій — зелено-жовто-червоний. Державний її герб — лев із царською короною на голові, на короні хрест; лев у передній лабі тримає прапор, що його держак закінчений теж хрестом. Провідне гасло держави: „Переміг

Абісинський парламент у Аддіс-Абабі.

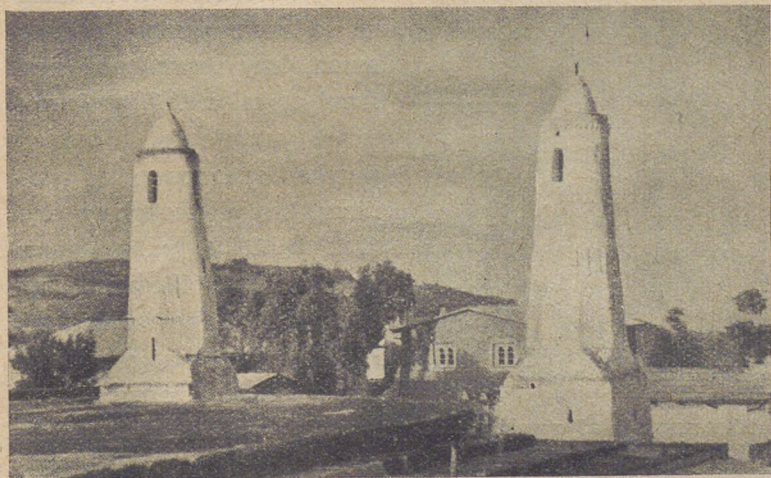
єси, льве з Єгудового племені” (по абісинськи: „мба авгасá зáемнагада Єхуда”).

*

Із релігійного погляду населення Абісинії не творить чогось одного. Є тут християни, мусулмани й навіть погани. Цих останніх є понад 1¹/₂ мільона, головно серед муринських племен. Мусулманів, цебто визнавців віри Магомета, є майже половина всього населення. Мусулманство опанувало значну частину Абісинії в XVI. в. Його твердиня — Гарар. Найбільше прихильників магометанська віра придбала серед хамітських племен, передусім серед населення галля. А так вона поширена у прикордонних смугах Абісинії.

Властива, цебто осередня Абісинія, залишилася вірна християнству. Та це абісинське християнство дуже своєрідне. Воно різниться від католицизму й від православної віри, хоча до православія ближче. Абісинія — це одна з найстарших християнських країн. Віру Христову вона прийняла вже в першій половині IV. в. А в V. в. почала визнавати науку про єдину істотність Христа, а саме людську, тзв. монофізитизм, ко-

Вежі гарарського мечету, найстаршого в Африці.

тра з погляду католицької Церкви вважається за еретицьку. Крім Абісинії, цю науку прийняла вірменська церква та єгипетська (тзв. коптійська), якій Абісинія в церковних справах підлягає. Але з Римом вона ніколи не поривала звязку, хоч і рішуче боролася проти заведення католицизму.

В церковних справах найвищим головою абісинської церкви є александрійський патріарх. Він призначає достойників абісинської церкви — абісинського митрополита, що називається „абуна”, відтак головного

ігумена абісинських монастирів або „ечега” й нарешті згаданого вже попереду аксумського „небріда” (ст. 26). „Абуна” й „ечега” виконують обряд церковного помазання негуса підчас його коронації. Всі ці церковні достойники були досі з роду єгипетські копти, а не абісинці. Звичайно, нова Абісинія бореться за свою церковну незалежність, домагається, щоб найвищі пред-

Абісинський абуна Кирилос.

ставники її духовенства були абісинського походження та знали мову її населення, яку коптійські церковні князі в Абісинії звичайно нехтують. Зокрема рішуче бореться за це теперішній негус, котрому вдалося в 1930. р. добитися від александрійського патріярха висвячення перших 5 єпископів абісинського походження, і один із них став „ечега”. І новий „абуна”, Кирилос, знає абісин-

ську мову. Є надія, що згодом абісинська церква здобуде самоуправу й визволиться зпід панування коптійського проводу. На цьому ґрунті між Абісинією й александрійським патріярхом виринають раз-у-раз різні непорозуміння. Коптійський провід безоглядно використовує церковне майно Абісинії, зокрема в Палестині та в Єрусалимі, де абісинці мали свої великі монастирі та церковні фонди.

Коли абісинські жиди у справах віри мають дещо спільне із християнством, то абісинське християнство зраджує деякі впливи старожидівської релігії. Напр., абісинці, попри неділю, святкують і суботу. В їх церквах є скрізь „ковчег завіту” й Мойсееві таблиці. Дітей

своїх, хлопців чи дівчат, вони обрізують. З другого боку, в їх християнстві є багато пережитків стародавнього їх поганства. Підчас особливо врочистих богослужб, як ось, на Вербну Неділю, священники виконують старовинні обрядові танці.

Слід зазначити, що абісинське духовенство взагалі мало освічене. З цього погляду найвище стоять „дебтери”, цебто, дячки, котрі вчать в церковних школах, уміють не лише читати та писати, але і знають непогано й церковну історію.

Абісинське християнське населення, — його буде коло 4 мільйони, — дуже побожне. Християнство має великий вплив на життя. Воно сприяє національному самоосвідомленню абісинців та об'єднанню Абісинії. Чимало тут монастирів. Вони виключно чоловічі, жіночих немає. Деякі з них, зокрема старі, є осередками культурної й наукової праці.

Абісинський коптійський священник.

Патроном Абісинії є св. Юрій. Головна церква в Аддіс-Абабі це й є церква св. Юрія. Абісинці мають багато різних свят і люблять святкувати. Найбільше і всенациональне їх свято це Воздвиження. Його святкують 15 день після абісинського Нового Року, що припадає тут на 11. або 12. вересня. Цим дуже врочистим

святом закінчується доба великих дощів, котрі в житті Абісинії є незвичайно важним природним чинником.

*

З культурного боку найцікавіша в історії Абісинії була стара доба. На думку деяких дослідників старою абісинською мовою говорили вже 1.600 років перед Христом. Згодом вона розпалася на кілька говорів, і один із них, аксумський, званий „геез”, став мовою первісного абісинського письменства. Збереглося чимало пам'яток того письменства, переважно церковно-релігійного змісту. На цю мову перекладали твори грецькі, пізніше — арабські.

Абісинці дуже пишаються своїм національним твором, що називається „Кебра негесті”. Є це збірна праця кількох письменників, вона вихваляє славу абісинських негусів. Ця книга не має великої вартости, ані літературної, ані мистецької, вона не є й історією в нашому розумінні: вона передовсім хоче довести, що абісинська династія походить від Соломона Мудрого й сабської королеви. А так, то це довільний переклад Старого Завіту. Історію Абісинії ця книга починає від Адама, котрого вважає патріархом абісинського народу.

Попри релігійне письменство, стара Абісинія має й літературу світську, має цікаву народню словесність (героїчні пісні¹⁶), казки, оповідання, прислів'я, загадки, тощо), сюди належать згаданий (пор. ст. 31) збірник „федча наґаст”, складений в XVI. в., твори історичного й військового змісту. Скрізь тут теж багато вигадок, але ці твори є цікавим матеріалом для того, щоб обзнанитись із питомим абісинським побутом, і свідчать про те, що з культурного погляду тодішня Абісинія стояла вище за сучасну.

Новочасне абісинське письменство щойно повстає. І тут теперішній негус є енергійним каменярем, сам він є письменником.

Більше творчости й самобутности виявила Абісінія в ділянці мистецтва, головнo ж малярства. Цікаве тут передовсім старе церковне малярство. Сьогодні найвизначнішим представником цього староабісінського напрямку в мистецтві є маляр Ату Белачу, що, між иншим, намалював своерідний образ „Зустріч королеви сабської з царем Соломоном”. А нове малярство

Абісінське давнє малярство: св. Юрій і Пречиста Діва.

заступає Агегну Інгіда, який залюбки малює портрети та рідний краєвид.

Звичайно, в Абісінії дуже поширене народне мистецтво всіх родів: гарні місцеві вишивки й мережки, кераміка¹⁷⁾ й кошикарські вироби, килими і плахти. Влада дбає і про те, щоб піднести й відновити ці прояви мистецької творчости абісінського народу.

Науку в давніших часах плекали в Абісінії дуже пильно. Здебільша, по монастирях і духовенство. На абісінській культурі відбилися впливи ближчих і дальших сусідів: єгиптян, персів, старовинних греків, жидів та арабів. Напр., своерідний абісінський календар є єги-

петського походження. Він не є лунарний (місячний), а солярний (соняшний). Абісинський рік має не 12, а — 13 місяців. Взагалі тут вона багато позичала, але має дещо цінного і свого. Назвемо тут видатного мисленника — З а р а Я к у б а, котрий жив у XVII. в. та про-

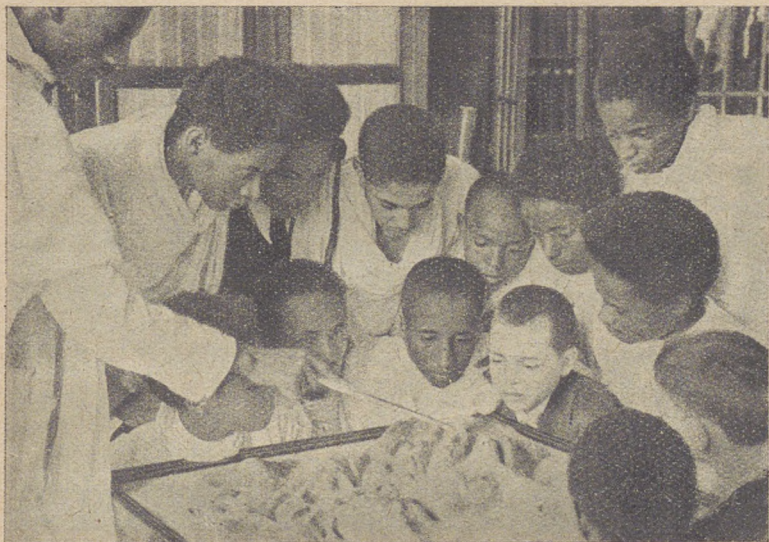

Чудові мальовила на стіні в абісинському храмі св. Юрія в Аддіс-Абабі.

повідав раціоналізм¹⁸), що, мовляв, для людини найвище — розум. Про це почали в Європі говорити сто років пізніше.

Стара абісинська наука зосереджувалася колись

головно в Годжамі. Нова Абісинія починає її відновлювати. Тепер вона збирається організувати своє шкільництво всіх ступнів, від найнижчого до високого. І тут сильно працює теперішній негус. Його заходами в Аддіс-Абабі основано новочасну середню школу імени раса Маконена, батька цього володаря. Для дітей колишніх кріпаків засновано окрему ремісничу

Наука географії в абісинській школі; на мапі, де наглядно показані гори, долини та ріки краю, діти вчать пізнавати свою батьківщину.

школу, де учні вивчаються різьбити, ткати, ганчарити. Навчання в школах є безплатне, на кошт держави, воно доступне для всіх. Звичайно, що не так швидко всі діти цієї країни зможуть ходити до школи, бо і шкіл небагато, хоч про поширення шкіл дбає теперішній уряд. Тут Абісинії допомагає й чужина: різні місії, головно релігійні, що основують свої школи (напр., французи). Слід зазначити, що абісинці швидко й лег-

ко вивчають чужі мови. З допомогою Америки в Аддіс-Абабі має повстати абісинський університет. Досі абісинська молодь діставала високу освіту за кордоном: у Франції, Англії, Швейцарії, навіть у Америці, а то й у Єгипті та в Сирії. Діти теперішнього негуса виховуються у Швейцарії. Сам він має французьку освіту. Вся ця освічена за кордоном молодь скупчується біля негуса Гайле Селяс'є I. Тут іде до того, щоб, як це було з Японією, як-найшвидше пересадити до Абісинії но-

Абісинські пластуни на вправах.

вітні надбання західньої науки, культури й особливо техніки. Напряом новоабісинського шкільництва суто-практичний. Так, нпр., негус заклав зразкову фарму, де хлопці та дівчата під оком англійця пізнають новочасне хліборобство і скотарство. В навчанні дітей багато уваги присвячують руханці й особливо пластунству. В обидвох цих випадках плекають одночасно й військовий вишкіл.

Увесь цей новоабісинський рух на шкільно-освітньому полі дуже ще молодий. Почався він щойно після

світової війни, яких 10 років тому. Проте його успіхи в усіх ділянках наявні та незаперечні.

Допомагає цьому рухові преса — явище зовсім нове й покищо мало поширене в Абіссинії. Каменярем абіссинського газетярства є теперішній негус, що сам редагує перший і досі єдиний місцевий щоденник „Ранішня Зоря” в Аддіс-Абабі. Цей часопис не друкують, а літографують¹⁰⁾. Політичний відділ у ньому веде не-

З першої сторінки абіссинської газети „Етіопський Голос” (з неї пізнати, які абіссинські букви); під абіссинським написом видно й французький.

гус, він звичайно редагує вступні статті цього щоденника. Є ще кілька інших абіссинських часописів, напр., „Етіопський Голос”, що виходить друком.

Абіссинців цікавить політика, вони радо читають не тільки свої часописи, але і два чужі (французький та італійський), що виходять у Аддіс-Абабі. Звичайно, і преса сприяє поширові та поглибові національної свідомости серед абіссинського загалу, вона підготовляє крок за кроком перетвір його в новочасну націю.

АБІСИНСЬКА СПРАВА.

Абісинська справа як політична дуже стара. Крім Єгипту, Абісинія це одна з найстарших держав світу, вона існує майже 3.000 років. Найстарші звязки мала Абісинія з Єгиптом. Коли ця держава фараонів²⁰) почала розвалюватися, то якийсь час, майже 70 років, Єгипет був під пануванням абісинських володарів. Нераз ці сусідні країни воювали одна з одною.

Вигнали з Єгипту абісинців асирійці. А потім цілу тисячу років припинилися зносини між Єгиптом і Абісинією. Щодо християнства, то стара Абісинія випередила Європу на п'ятьсот років, прийнявши цю віру на початку IV. ст. Абісинський король К а л е б, котрий жив у VI. ст., так прославився був своїми заслугами для християнства, що католицька Церква проголосила його святим. Але він був і добрим вояком, поширив кордони своєї держави та християнства через Червоне море у глиб Арабії. До Абісинії належала тоді й Мекка, де сто років пізніше народився Магомет, основник ісламу, котрий відтак став найбільшим ворогом африканського християнства. Цікаво, що панування Абісинії в Арабії припинилося два місяці до народин арабського пророка. Хтось колись сказав, що коли б Абісинія й надалі була панувала в Арабії, то ледви чи була б повстала магометанська віра, бо Магомета були б уже в колиці охристили...

Та незабаром у абісинському християнстві почалися внутрішні заколоти й гостра боротьба. Через те встигло здобути перевагу в цій державі жидівство.

У другій половині X. в. жидівське плем'я фалаша, під проводом своєї королеви Юдити, зруйнувало було абісинську столицю Аксум і вигнало звідтіль нащадка Соломонової династії Дальнада. Той утік на південь, до теперішньої провінції Шоа, що понад 300 років була державним осередком Абісинії. Щойно 1269. р. абісинці знову здобули Аксум і викинули звідтіль жидівських займанців. Була це заслуга володаря Ікона Амлака, що відновив державну єдність Абісинії. Його ім'я значить: „він має бути нашим паном"! За його влади жидів усунено з державної служби і взагалі дуже переслідувано. Так почався занепад їх впливу. Вони засіли міцно тільки близько озера Тсана серед гірського племені „агау", яке з ними злилося. У другій половині XVI. в. сильну боротьбу проти жидів повів абісинський король Сарса Денгел, що хотів узагалі винищити всіх жидів. Відтоді їх залишилося в Абісинії небагато, й тепер, як ми говорили, вони творять невеличку національну меншину в державі.

Хрестові походи²¹) відкрили для Європи християнську Абісинію. Вона була тоді zagrożена зі всіх боків наступом воевничого ісламу й надаремно шукала звязку з західнім християнством. Але щойно в XIV. в. представники папи римського побували вперше в Абісинії. Слідом за ними з'явилися католицькі місії, що мали допомагати абісинцям у їх боротьбі з магометанством.

Магометанство стало особливо небезпечне для Абісинії в XVI. в., коли зі сходу напало й залило її дике плем'я галля. Тоді схід і південь Абісинії помусулманщились. Твердиною віри Магомета в Абісинії став Гарар. Християнство завершилось у властиву Абісинію, де неприступні гори були для нього найкращим захистом. В цю дуже тяжку хвилину врятувала Абісинію Португалія, яка перша з європейських держав (від кінця XV. в.) навязала з нею торговельні, а потім

і політичні зносини. Р. 1541. португальська військова допомога прибула до Масави і 1542. р., спільно з абісинським військом, розбила мусулманську армію, в якій було багато з племені галля. Ця перемога врятувала Абісинію від турків, що за той час завоювали були Арабію й Єгипет і задумували забрати й Абісинію, щоб зробити з неї пашалик (провінцію) великої турецької держави.

Шукаючи допомоги проти магометанства, Абісинія навязала постійні зносини з Римом, і негус Сузнех з багатьома володарями перейшов був 1626. р. на бік Риму. Але населення залишилося при своїй давній вірі — почалася горожанська війна. На бік невдоволеного народу перейшов другий син негуса Фасілідес, і він примусив батька розв'язати умову з Римом 1630. р. Тоді католицькі місії вигнали з Етіопії, прихильників католицизму серед місцевого населення почали гостро переслідувати. Фасілідес об'єднав знову Годжам із Амгарою, приборкав подекуди племена галля й переселив частину їх до північно-західньої смуги Абісинії. За його влади прийшли сюди перші голяндські місіонарі й почали проповідувати тут протестантську віру. А це ще більше поглибило релігійні сварки в державі.

Саме ці майже безнастанні релігійні спори та ворогування між володарями окремих країн, котра з них має мати політичний провід, спричинили розпад старої Абісинії як суцільної держави. Рівночасно почався й культурний її занепад на порозі новітньої доби. Спроби політичного її об'єднання та національного відродження почалися в середині минулого століття. Свого вершка вони досягли за панування Менеліка II. та за теперішнього негуса.

*

Справа новочасного політичного об'єднання Абісинії зв'язана з іменем Кагси. Селянська дитина

з околиць озера Тсана, він одержав духовну освіту, став „дебтером” (дячком), але 1844. р. вступив до війська й тут незабаром прославився в боях проти Єгипту та Судану. Кагса перший звернув увагу на фаховий вишкіл абісинської армії в європейському дусі. В 1853. р. він здобув і обєднав Годжам і Амгару. Проти нього виступали Тігре й Шоа. Цю останню виснажували безнастанні заколоти через віру. Абісинський митрополит почав підтримувати Кагсу, тимто Кагса й міг подужати країну Шоа в 1854. р. А через рік опанував він також Тігре. Так йому пощастило політично об'єднати майже всю стару Абісинію. В 1855. р. Кагса став негусом і коронувався під імям Теодора II. Старий переказ казав, що володар цього імени збудує могутню Абісинію, найсильнішу серед християнських держав цілого світу. Підчас своєї коронації негус Теодор II. проголосив: „Присягаю на цю корону, яку носили мої попередники, що я здобуду всі країни, з котрих складалася держава моїх прадідів”.

Цю свою програму він здійснив, не вбиваючи жадного з переможених володарів. Навпаки, сина шоанського раса він післав на науку до Магдалі. Це був пізніший негус Менелік II. Магдаля стала столицею відновленої абісинської держави. Теодор II. дуже дбав про її внутрішнє упорядкування та розбудову. Він заборонив торгівлю невольниками. Привчав населення до праці, поширював серед нього освіту. Відновив безпеку й лад у державі. Заборонив багатоженство й завів церковні шлюби.

Він зосередив свою увагу на мусульманську небезпеку. Ця небезпека насувала з заходу, від Єгипту та Судану. Тоді почала вже виявлятися загроза і з боку Європи. Теодор II. був прихильник європейської освіти, хоча рішуче виступав проти роботи, яку вели у краю закордонні релігійні місії. А в тому часі, крім фран-

цузьких та італійських місій, почала працювати й англійська.

Ті місії ворогували між собою і втягали в цю боротьбу місцеве населення. Проти цього рішуче боровся Теодор II. Та це було приводом до нещасливої війни між Англією й Абіссинією 1867—68. р. Можливо, що тут заважило ще щось інше. Саме тоді будували Суезький канал, у якому були дуже зацікавлені Франція й Англія. Теодор II. гадав, що краще бути з цими державами в добрих, ніж поганих відносинах. У 1862. р. він власноручними листами звернувся до тодішнього французького цесаря Наполеона III. та англійської королеви Вікторії. Французький володар негайно відповів, але англійська королева лист його знехтувала. Це дуже образило негуса, бо ж він був приятелем Англії й перед тим достав був від Вікторії в дарунку револьвер „на доказ вдячності за його доброзичливість” до англійського консула в Абіссинії. Є історично доведено, що Теодор II. мав намір одружитися з Вікторією. Звичайно, з цього нічого не вийшло. Отож мовчанка англійської королеви негуса діткнула. Відносини з англійськими місіонерами були напружені. У своєму подратованні він казав їх арештувати, а це викликало в Лондоні загальне обурення.

Безпосередньою причиною англійсько-абіссинської війни в 1867. р. було те, що заарештовано дипломатичного представника, якого Англія вислала для полагоди цієї справи. Лондонський парламент ухвалив проголосити війну Абіссинії. Проти неї вислано англійське військо з Індії. Англія легко перетягла на свій бік усіх краєвих володарів, що їх поскидав Теодор II. Англійська армія в жовтні 1867. р. висіла в Масаві та швидко дісталася до середини Абіссинії. Її підтримували країни Шоа, Гондар, Амгара й Тігре. Теодор II. зі своїм вій-

ськом подався до Магдалі, де 13. квітня 1868. р. відбувся рішучий бій. Оточений зі всіх боків ворожим військом, Теодор II., не хотячи попасти живим у неволю, застрелився з револьвера, що йому подарувала королева Вікторія. Королева взяла на виховання Теодорового сина, але він молодим помер, англійське підсоння його вбило.

Визволивши своїх заарештованих громадян, Англія заспокоїлася й не заняла Абісинії. Проте перша новочасна зустріч Абісинії з Європою була справді нещаслива. Дуже прикметні слова сказав тоді Теодор II. щодо європейців, що, мовляв, спершу прийдуть до Абісинії „місіонарі, потім консулі й нарешті вояки”...

Так воно і сталося.

*

Другим державним будівничим нової Абісинії був негус Йоганнес IV. (1872—1889). Цікаво, що він був родом із Тігре й називався первісно Кагса, так, як і його попередник. Підчас англійсько-абісинської війни він сильно підтримував Англію, і вона, віддячуючись, приобіцяла йому титул негуса. Дійсно, вона таки сильно допомагала йому дістатися на абісинський трон. Кагса II. мусів знову йти шляхом свого попередника — збирати розеднані й розвороговані частини своєї батьківщини, але безоглядно усував інших володарів. Дня 13. січня 1872. р він коронувався в Аксумі під ім'ям Йоганнеса IV. Його столиця була Адуа, а державним осередком за його часів стала країна Тігре.

За його часів почала Східньою Африкою цікавитися Європа. Спричинилося до цього багато відкриття Сузького каналу в 1869. р. Англія, що змагалася з Францією за перевагу в Африці, втягла до цієї боротьби й Італію з метою — ослабити французькі впливи. Європейські великодержави почали відрізувати Абісинію від моря й океану на сході.

Але ця небезпека виявилася аж згодом. Покищо Абіссинії загрожував Єгипет. Єгипетські війська опанували все абіссинське побережжя і в 1875. р. здобули Гарар. Того самого року восени негусові пощастило розбити під Адуою єгипетську армію, і в 1876. р. знову знищено єгипетське військо. Таким чином на короткий час настав мир, і Абіссинія почала вертатися до звичайного життя.

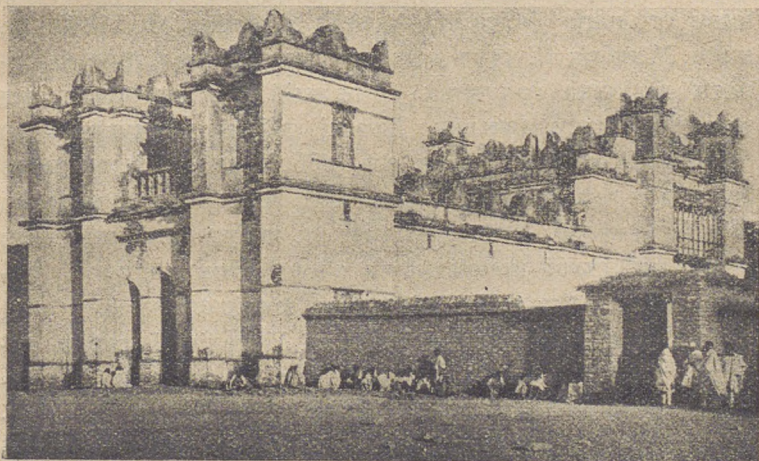
Але в 1881. р. держава опинилася перед новою великою небезпекою: зі заходу накинута на неї фанатична²²) магометанська секта магдистів, а зі сходу почала натискати Італія, хочаби забрати побережжя Червоного моря. Становище негуса було скрутне. Таємним ворогом, що міг його кожної хвилини зрадити, був пізніший негус Менелік II., хоч він підчас війни з Єгиптом допомагав йому. Йоганнес IV. шукав підтриму проти магдистів у Франції. Крім того, сама хотіла допомогти негусові царська Росія, яка мала на думці прилучити абіссинську церкву до православної московської. Тільки ж ці заходи не дали жадних наслідків, бо Росія саме тоді вплуталася в війну з Туреччиною. А Італія, під покровом Англії, користаючи з послуг майбутнього негуса Менеліка II., в 1885. р. захопила порт Масаву.

Маючи проти себе трьох ворогів, Йоганнес IV. не відважився починати нової війни. Та почали її перші магдисти, напавши 1887. р. на Абіссинію. В 1889. р. вони знову прийшли, але негус їх розбив. Та сам він загинув у одній битві. Здавалося, що доля Абіссинії буде цим припечатана, та що цей християнський острів Африки потоне в мусульманському морі. Але так воно не сталося: Абіссинія утретє об'єдналася під негусом Менеліком II.

Правду сказав один визначний учений, знавць Абіссинії, сам католицький священник, проф. А. Мусіль,

цо, мовляв, „перші два будівничі відновленої Етіопії загинули з вини європейських християнських братів. Бо замість його (Йоганнеса IV.) підтримувати, вони підтримували його християнських та мусульманських ворогів, радуючись тим, що з держави, яка розпадалася,

Палац негуса Йоганнеса IV. в Макале (пор. ст. 28).

загарбають, що їм до вподоби. Їх не обходило християнство й християнська освіта”.

*

Ще за життя Йоганнеса IV. промощував собі шлях до трону його наступник Менелік II. (1889—1909). Син переможеного володаря провінції Шоа, він був вихований при дворі Теодора II. в Магдалі. Та коли мала вибухнути англійсько-абісинська війна, він утік до рідного краю. Менелік II. був знаменитий воюка й дуже здібний дипломат. Він не виступав явно проти негуса Йоганнеса IV., навіть допомагав йому в війнах проти Єгипту. За це його назначено князем країни Шоа.

Менелік II. почав заздалегідь поширювати свій вплив на сусідні країни, об'єднував їх крок за кроком

довкола Шоа. В цих його заходах ішла йому на руку Італія, що хотіла таким чином ослабити вплив негуса Йоганнеса IV. У своїй дружині Таїту, що була не тільки добрим політиком, але й відзначилася в походах як командант загону кінноти, Менелік II. мав чудового співробітника. На її бажання він 1883. р. заклав нову столицю Абісинії — Аддіс-Абабу. До 1889. р., коли Менелік II. став негусом, йому пощастило обелнати декілька головних провінцій цієї держави: він прилучив мусулманську Джіммі, звідки просувався до багатющої країни Каффа, а в 1886. р. забрав і твердиню мусулманства — Гарар, на який зазіхали європейські великодержави. Згодом, уже як негус, він опанував і північні старі провінції та заокруглив кордони Абісинії зі всіх боків, як про це ми вже говорили.

В ново приєднаних країнах Менелік II. скрізь заводив певну владу та додивлявся до того, щоб придбати прихильність і послух мусулманського їх населення. З європейських держав співпрацював покищо з Італією. Він визнав за нею право колонізувати²³⁾ північно-східній закуток Абісинії повз Масаву, але рішуче поборював її зазіхання на те, щоб опанувати всю цю африканську державу. Італійці хитрували: гадали досягнути цього дипломатичним робом. Вони сфальшували навіть у перекладі на французьку мову один уступ (§ 17) із умови з Абісинією, заключеної в 1889. р. Там говорилося про те, що в деяких випадках Італія може заступати інтереси Абісинії в Європі. У перекладі це було сказано, що — мусить. Менелік II., що знав і підписав амгарський первотвір цього договору, тільки згодом довідався, що його сфальшовано, й рішуче за протестував у Римі проти цього. Але в тому часі на боці Італії стояла Англія, що воліла мати за свого сусіда в Абісинії Італію, а не Францію. Бо Франція в 1894. р. придбала в Сомалі порт Джібутті, тут згодом

зосередився торговельно-господарський зв'язок Абіссинії зі світом, а Італія такої сили ще не мала.

Не диво, що Менеліків протест лишився в Європі без відгуку. Навіть сталося щось гірше: в 1894. р. Англія заключила умову з Італією, якою визнавала за нею право загарбати цілу провінцію Тігре, мовляв, таким чином італійська Еритрея буде мати свої „природні” кордони. Цю умову складено без відома Абіссинії. Зрозуміло, що Менелік II. відповів на неї рішучим обіжником до всіх держав Європи. Там він, між иншим, казав: „Я не хочу байдуже придивлятися до того, як здалека приходять сюди великодержави з тим, щоб поділити Африку, де Абіссинія поверх чотирнацять століть була єдиним островом християнства посеред моря поган. Тому, що Всесильний зберіг її аж досі, то я маю надію, що на майбутнє Він також її берегтиме й допомагатиме їй, щоб вона зміцніла. Я певен, що Він ніколи не допустить до того, щоб пошматували її між себе чужі великодержави”.

А проте це італійсько-абіссинське непорозуміння привело до війни. Вона почалася восени 1895. р. й закінчилася повною поразкою Італії 1. березня 1896. р. під містом Адуа.

Є багато подібного між тодішньою й теперішньою війною. Італія була певна своєї перемоги. Рим наказав завоювати Абіссинію чим-дуж. Він скинув попереднього команданта, закидаючи йому, що мляво веде наступ. Вислав нового з наказом прискорити завоювання Абіссинії. Відповіддю на це була Адуа, де прославилася своєю відвагою дружина негуса Таїту, та принизливий для Італії мир у Аддіс-Абабі в жовтні 1896. р., котрий скасував договір із 1889. р. і визнав повну самостійність Абіссинії.

На пам'ятку про перемогу під Адуою Менелік II.

випустив ювілейні таляри з написом: „Абіссинія не простягає руки до нікого, крім Бога”.

*

Адуа мала величезне значіння для історії новітньої Абіссинії. Вона показала абіссинцям, що вони можуть подужати й біле військо. А Європу примусила об'єднатися проти Абіссинії, яка не хотіла стати колонією білих великодержав. З приводу цієї країни почалася висока дипломатична гра, де головними гравцями були спершу Англія, Франція та Італія, а згодом до них прилучилася Америка, Німеччина та Японія.

Сам Менелік II. покладав надії на царську Росію. Він хотів об'єднати абіссинську церкву з московською православною, щоб звільнити її від коптійського проводу. Та заходи були безуспішні. Англія не хотіла допустити до жадного впливу Росії в Африці. Таксамо вона кривим оком дивилася на те, що Франція засіла в Сомалі (Джібуті) та шукала осідку поблизу Нілю, де в 1896. р. забрала була Фашоду (мало з цього приводу не дійшло до війни), але мусіла її покинути.

В Абіссинії перехрещуються шляхи англійського та французького панування в Африці. Англія здобула Єгипет і Судан, тимто дуже зацікавлена в абіссинським озері Тсана, що своєю водою підсилює Ніль та забезпечує культуру бавовни і в Єгипті і в Судані. Відрізати Тсану від цих країн*), це значить — зруйнувати їх. Але що Англія просто не може загарбати країну, де лежить це озеро, то бодай умовою з 1902. р. забезпечила собі право контролю над ним.

Тимчасом Франція почала будувати залізницю з Джібутті до Аддіс-Абаби, щоб таким чином туди

---

*) Таку думку мав ще у XII. в. негус Лялібаля, що хотів був відвести Блакитний Ніль у інший бік її, таким чином, покарати Єгипет.

спрямувати господарське й торговельне життя Абісинії. А це означало занепад італійського порту Масав на півночі й обмеження англійських пристаней Зеїлі та Бербери на півдні від Джібутті. Англія відповіла на це тим, що 1905. р. добилася від негуса привілею на 50 років — закласти абісинський державний банк. Та цим вона одночасно вдарила по Німеччині, котра гадала бути дорадником Абісинії у грошових справах та ввійти з нею в ближчі торговельні взаємини. А Америка й собі зацікавилася озером Тсана і природними багатствами Абісинії. Та ті природні багатства приманювали все Італію, що мріяла про відплату за Адуу та хотіла скорше, чи пізніше опанувати північну Абісинію. Нарешті й Японія бачила в Абісинії країну збуту для свого дешевого краму та сировини для своєї, молодшої ще, великої промисловости...

*

Серед цих обставин становище Абісинії було незвичайно важке. Назверха зі всіх боків оточували її білі великодержави, котрим заважала її самостійність. Всередині ж жеврів іще непогаслий краєвий партикуляризм²⁴) та спори між володарями поодиноких країн за провід у державі.

Менелік II. виявляв надзвичайну діяльність у цих обох напрямках. Він скріплював батьківщину всередині, перетворюючи її в новочасну державу. Організував регулярну армію. Скасував невільництво й обмежив кріпацтво. Дбав про освіту. Зокрема привчав місцеве населення до хліборобства; знайомив його з ремеслами і для того спроваджував із Європи учителів і фахівців. Зреформував старе карне право, иноді непотрібно жорстоке. Будував шляхи. Відновлював міста. Одне слово — розбудовував Абісинію. Прилучив її до міжнароднього поштового союзу. Думав про свого наступника, вибрав на нього свого дорадника *Маконена* й посилав його

до головних столиць Європи. Підтримував живо звязки з Європою. У всім цім допомагала йому його дружина.

Національна святість абісинців — мавзолей (гробовець) негуса Менеліка II; на його гробі священники моляться без перерви вдень і вночі; мавзолей відвідує багацько прочан (пор. ст. 29).

Завдяки невтомній діяльності Менеліка II. Абіссинія крок за кроком виходила на шлях своєї державної віднови й національного відродження.

Європа кривим оком дивилася на цей її поступ. Коли Англія переконалася, що сама не вирішить абісінської справи, порозумілася з Францією й Італією, щоб іти тут рука в руку. Умовою з 1906. р., без відома Абісінії, ці три великодержави розмежували смуги своїх впливів у Єтіопії та зобов'язалися не робити нічого в цій справі, не порозумівшись передтим між собою. Вони погодилися продовжити залізницю з Джібутті аж до самої Аддіс-Абаби (досі вона припинялася на півдорозі). Крім цього, Італія дістала право провести залізницю, що лучила б італійську Єритрею з італійською Сомалією, а Англія знову мала будувати залізницю зі своєї Сомалії здовж Судану до Блакитного Нілю. Абісінія зуміла перебити ці пляни, які так загрожували її самостійности. Та й так їх не так легко можна було перевести, бо ж це було напередодні світової війни.

Тимчасом 1906. р. несподівано помер Маконен, співробітник Менеліка II. та майбутній його наслідник. Це загрожувало внутрішніми заколотами. Щоб цьому запобігти, Менелік II., котрий тяжко розхорувався 1907. р. й боявся горожанської війни на випадок своєї смерті, призначив за свого наступника Лідж Ясу, що був сином другої його доньки й виховувався при його дворі.

В 1909. р. Менеліка II. спараліжувало, й він герестав панувати. Новим негусом проголошено Ясу.

*

Лідж Ясу (1909—1916.) вийшов з роду мусулманського володаря Граня, що в XVI. в. своїми нападами на чолі племен галля дуже зруйнував був Абісінію. Крім того, він походив із другорядної провінції Волло-Галля. Цього було досить, щоб країни Шоа й Тігре дуже завзято його поборювали. Сам він насправді обняв владу 1913. р., коли став повнолітній і коли помер Менелік II. Лідж Ясу хотів ближче приєднати до себе своє мусулманське населення Абісінії,

щоб скріпити державу і з цього боку. Він навіть одружився з мусулманкою й тим настроїв проти себе абісинське духовенство. Проти нього була і дружина Менеліка II, й особливо гарарський князь Тафарі, теперішній негус, котрого Ясу заінтернував у Аддіс-Абабі. Сам він був людина освічена й талановита, великий патріот, що мріяв про звільнення батьківщини зпід догляду Європи.

Коли почалася світова війна, Лідж Ясу рішив добитися вільного доступу до моря. Звичайно, його дипломатичні заходи в цьому напрямі лишилися без висліді. Тоді він задумав напасти на англійську Сомалію. Але союзні держави під закидом, що він сприяє Німеччині, зажадали усунення його з престолу. Це радо привитали абісинські його вороги з Тафарі на чолі, котрі закидали Ясу прихильність до мусулманської Туреччини. Вони його і скинули в 1916. р. Від того часу він пробував під сильним доглядом, інтернований, і досить таємно помер у листопаді цього року, коли виявилося, що Італія хоче посадити його на троні.

Знову виринула небезпека нової горожанської війни, з якої тішилися європейські великодержави, гадали, що тепер прийде до поділу Абісинії. Але так не сталося. Тафарі зі своїми прихильниками проголосив королевою Абісинії доньку Менеліка II. Завдіту (1916—1930.), жінку по-європейськи освічену й дуже розумну. Але ж насправді влада за її панування була в руках Тафарі, який і кермував державою. Його становище не було легке. Проти нього стояли князі старих абісинських країн. Але він скоро й безоглядно усунув усіх своїх внутрішніх ворогів. Абісинія внутрі була втихомирена, на превеликий жаль Англії та Італії, що все підтримували внутрішній неспокій.

Тафарі, як ми вже казали, маючи за собою освічену молодь, почав європейщити Абісинію. Щоб захи-

стити її від великодержав, щоб вони не втручалися до Абісинії, він 1923. р. добився з допомогою Франції прийняття до Союзу Народів, не зважаючи на перешкоди з боку Англії та Італії. Як невпинно і пляново перевозив він внутрішні реформи з наявним успіхом, ми вже про це говорили. Навесну 1924. р. Тафарі побував в Європі: провідав Париж, Рим, Лондон. Ця подорож переконала його в тому, що Абісинії нічого сподіватися від християнської Європи, що вона мусить поклатися виключно на свої власні сили. Щоб гальмувати зазіхання Європи на самобутність рідного краю, він звернувся за підтримом до Злучених Держав Північної Америки, старався зацікавити їх озером Тсана й підземними багатствами Абісинії. Його заклик найшов відгук у Америці. Але 1929. р. там вибухла криза, і всі ті технічні та господарські підприємства, які мали повстати в Абісинії — не повстали, хоч щодо них підписано ще 1930. р. окрему умову.

Англія, що в 1918. р. оснувала „Абісинське Товариство” з завданням опанувати господарське й торговельне життя цієї країни, відтак кількома наворотами (1925. й 1927.) хотіла приневолити Абісинію прийняти її пляни. Але за кожним разом Тафарі вдалося це відкинути, він навіть відкликався до Союзу Народів. Щоб Англія не встрявала у справи Абісинії, він від 1924. р. почав робити заходи для того, щоб заснувати самостійний державний банк та зліквідувати англійський, який давав Абісинії гроші на її потреби. Це сталося 1930. р.

Його вороги, з якими він люто боровся, в порозумінні з королевою Завдітою, рішили зробити державний переворот і скинути Тафарі. Цей замах призначено на 7. жовтня 1927. р., але він не вдався. Переміг Тафарі, що добре знав про цю змову. Державне військо підтримало його одностайно. І духовенство було по його боці, воно було вдячне йому за його заходи для

того, щоб здобути самостійність (автокефалію) для абісинської Церкви. Тафарі й його дружина негайно коронувались. Але на трон він вступив щойно в 1930. р., після смерті королеви Завдіти. Щоб заспокоїти державу всередині від інших претендентів²⁵) на трон, Гайле Селяс'є I. (під цим ім'ям Тафарі став негусом) родинними зв'язками з володарями бунтарських провінцій старався придбати їх прихильність для Аддіс-Абаби. Це більш-менш йому і вдавалося. Країна заспокоювалася всередині. Вона відроджувалася національно та державно скріплювалася.

*

Але для її самостійности почала зростати небезпека поза самим краєм. Головно з боку Італії, яка що раз настирливіше добивалася поширення своїх колоній у Східній Африці на рахунок Абісинії. Негус старався робити все можливе, щоб уникнути війни з цього приводу. Йому й закидали, що він надто великий прихильник Італії, і це ніби то було і причиною змови проти нього в 1928. р.

Італія в сусідстві з Абісинією має дві свої колонії: Еритрею на півночі та Сомалію на півдні. Простір першої 119.700 км², але населення має вона всього 510.000 людей. Це дуже тепла, але й нездорова країна, особливо для європейської людности. Крім того, з господарського боку, без запілля в Тігре, зона зовсім нежиттєздатна. Італійська Сомалія, що лежить на півдні Абісинії, займає площинь 490.000 км², але теж мало залюднена, нараховує кругло 1 мільйон населення. Вона теж гаряча й нездорова країна, мало придатна для європейської колонізації. Італія, як відомо, дуже перенаселена країна, вона шукає країни, де б її людність могла осідати. А проте її населення дуже мало емігрує до двох цих згаданих африканських колоній. Напр., у 1930. р. з Італії виселилось узагалі 280.097 душ. Але

з цього на Еритрею припало всього 3.650, на Сомалі тільки 1.400 людей. Це доказ, що ці дві кольонії з цього погляду не мають для Італії жадної ваги.

Автім Еритрея та Сомалі зовсім між собою не сполучені. Досі не збудовано між ними залізниці, яку намічувано. Це теж одна з причин цієї війни. Італія гадала, що після світової війни одержить якусь німецьку кольонію в Африці. Але її обійшли Англія та Франція. Італію заспокоїли Джубою, що лежить у східньому закутку англійської Кенії. Це небагато землі, всього 110.000 км². Вона непридатна для європейської кольонізації. Але з військового боку важна, бо з неї можна загрозувати абісинській провінції Каффа. Джубу дістала Італія в нагороду за те, що в 1915. р. виступила до війни по боці союзних держав (антанти). Звичайно, це її не заспокоїло, бо вона хоче бути кольоніальною великодержавою. Але Англія рішуче проти поширу впливу Італії у Східній Африці.

Італія це зрозуміла й пошукала зближення з Францією, що є третім і впливовим грачем у цій дипломатичній грі за Абісинію. Дійсно на початку 1935. р. Франція й Італія між собою порозумілись: Франція погодилася підтримувати господарські домагання Італії в Абісинії (головно будову залізниці з Еритреї до Аддіс-Абаби) та уступила їй частину своєї Сомалії. Вже передтим, 1928. р. італійський уряд старався нахилити Тафарі, щоб поробив для Італії господарські уступки в Абісинії, щоб дав згоду на будову залізниці з італійської Еритреї до Аддіс-Абаби, та за те обіцяв різні привілеї для абісинців у еритрейському порті Ассаб. Про це склали були й умову, щоб до війни не дійшло, але ж із усіх цих заходів нічого не вийшло. А не вийшло тому, що занадто вже велика суперечність інтересів Італії й Абісинії.

Схід Африки творить і з географічного і з госпо-

дарського боку щось одне, суцільне. Тимто розмежувати інтереси поодиноких великодержав, розділивши Абіссинію — неможливо. Італія це де далі більше розуміла, тимто прямувала до того, щоб здобути протекторат, опіку над цілою Абіссинією та заокруглити західні кордони своїх африканських колоній — абіссинськими землями. Франція поставилася до цього байдуже. Зате Англія була непримирна й рішуче виступила проти цих займанщицьких плянів Італії. Абіссинія ж, як про це згадувалося, шукала захисту аж у Японії. В 1931. р. вона післала свого представника до японської столиці Токіо, і він почав вести переговори господарського й політичного змісту. В 1933. р. Японія дістала в Аддіс-Абабі великі полегкості для збуту свого краму. Насправді вона вже опанувала цю країну з торговельного погляду. Крім цього, Абіссинія дала 4.000 гектарів землі для японських переселенців, що мають розвинути тут бавовняник, дуже потрібний для японської ткацької промисловости.

А як уже з грудня минулого року Італія, через пограничне непорозуміння в місцевості Уаль-Уаль, рішилася виступити збройно проти Абіссинії, Японія дала знати в Римі, що справа Абіссинії не є для неї байдужа.

*

Що ж власне сталося в Уаль-Уаль?

Уаль-Уаль — незначна маленька африканська місцевина, якої здебільша й не знайдете на мапах східньої Африки. Але ж Уаль-Уаль стародавній водопій для худоби кочівних сомалійців. Лежить він на абіссинському боці Сомалії, 150 км. від італійського кордону. Дня 8. грудня 1934. р. там біля криниці дійшло до стрілянини між італійськими „аскарі” (кольоровими вояками) й абіссинцями, при чім забито кількох італійських стрільців. Італія, що давно шукала приводу для війни з Абіссинією, постановила використати цю по-

дню для того, щоб на неї напасти. Союз Народів хотів цю справу залагодити мирним шляхом. Окрема комісія, якій доручено дослідити уаль-уальську пригоду, прийшла до висновку, що жадна з обох сторін не несе вини за цей випадок. А проте від початку 1935. р. Італія почала в Африці готуватися до війни з Абіссинією.

Європейська дипломатія й Союз Народів почали робити заходи, щоб вибухові війни в Африці запобігти. Абіссинія покладалася на Союз Народів і уникала зі свого боку всього, що могло б подратувати Італію, вона не хотіла брати на себе відповідальности за викликання майже неминучої вже війни. Англія, дуже зацікавлена в цій справі, заняла явне протиталійське становище. Зате Франція поставилася якось невиразно й, скорше прихильно до Італії, бо ж вона саме була порозумілася з Італією щодо Абіссинії. Союз Народів і європейська дипломатія даремне силкувалися розв'язати цю заплутану справу. Гадалося, що виходом із цього становища могло б бути те, що Союз Народів перебере гуртом мандат²⁰⁾ над Абіссинією. Але Абіссинія відкидала кожний замах на свою державну самостійність та зверхність. Війна стала неминуча.

І вона прийшла. Італія розпочала її 3. жовтня 1935. р., навіть не проголосивши її наперед. Через те Союз Народів визнав Італію стороною, що напала, що відповідальна за цю війну та що має бути за це покарана. Він наклав на Італію тяжкі господарські обмеження (санкції), і за них висловилося понад 50 держав. І взагалі громадська думка з малими винятками на боці Абіссинії. Італія, що не сподівалася такого спротиву з боку світу, починає вже відчувати дошкульність „санкцій”, хоча найгостріші з них (заборона довозити Італії нафту, бензину, залізо) ще не ввійшли в силу. Справа ця саме рішається в Союзі Народів.

Дотеперішній перебіг війни не задовольняє Італії. Виявилося, що забрати Абіссинію не так легко. Наступ італійських військ, спершу ударний, згодом припинився. Природа помагає Абіссинії й виснажує напасника. Муссоліні, невдоволений млявістю наступу італійських військ у Африці, змінив навіть головного командувача своєї армії, з наказом як-найшвидше вести війну та як-найбільше зайняти абіссинської території. Це нагадує подекуди абіссинсько-італійську війну зперед 40 років. Тоді теж Рим хотів прискорити перемогу, але дочекався повної поразки під Адуою 1896. р.

Союз Народів і дипломатія роблять усі заходи, щоб цю війну закінчити як-найскорше. Не можна сказати, щоб робили це дуже вдало. Наприклад, Англія та Франція вийшли останніми днями з пропозицією (внесенням), щоб Абіссинія віддала Італії на півночі провінцію Тіґре (правда, без її столиці Аксум) та заняту частину країни Данакіль на сході, а на півдні провінції Огаден, до того ж Італія дістала би право кольонізувати Боран та Бале, отже майже половина Абіссинії припала б до її рук. За це Абіссинія має дістати вільний вихід до моря в Еритреї та грошеву, господарську й суспільну допомогу від Союзу Народів. Ясна річ, що таких умов Абіссинія прийняти не може, й негус рішуче їх відкинув. Він проголосив, що Абіссинія не погодиться на жадні територіяльні²⁷⁾ зміни. А Муссоліні зі свого боку заявив, що не скінчить війни в Африці, доки Італія не здобуде повної перемоги...

Таким чином, загальне становище незвичайно напружене. Годі передбачити, який буде вислід війни. Чи вона незабаром скінчиться, як гадає Італія й як цього хоче Англія, чи буде приводом до нової світової війни, коли заходи Союзу Народів не приведуть до мирної її полагоди? Не слід забувати, що ця війна має присмак сутички між білою расою й кольоровим людством.

Звідти прихильність кольорових народів до Абісинії.

Що ж чекає Абісинію? Яка її майбутність?

На це не однаково відповідають різні знавці абісинської справи. Одні з них передбачають кінець Абісинії. Інші ж, як ось згаданий нами М. Гріоль, є тої думки, що коли б Італія й завоювала Абісинію, то вона ніколи не зможе її покорити та справді її опанувати. А ще інші, як ось проф. А. Мусіль, міркують, що скорше чи пізніше Абісинія опиниться під опікою Англії, та що Англія перетворить відсталу Абісинію, як це зробила з Єгиптом, у новочасну культурну державу...

*

Абісинію називають часто „останнім нерозв'язаним питанням Африки”. Ця війна поставила руба його остаточну полагоду. Здається, що у своїх наслідках воно буде не європейське, а — африканське. Бо Африка вже прокинулася. Вона хоче позбутися того, щоб Європа втручалась у її справи. Є вже тепер свій африканський патріотизм, що починає об'єднувати цей чорний суходіл. Уже й нащадки білих, що вирости в Африці, заражуються цим патріотизмом. Їх представник у Союзі Народів заявив увосени цього року в Союзі народів з приводу Абісинії: „Коли б Європа хотіла зловжити Африки для своїх примх, Африка озброїться й у відповідній хвилині повстане та визволиться, як це нераз бувало вже впродовж довгої й темної її історії”.

Немає підстав не вірити в майбутність Абісинії. Після Єгипту це друга молода африканська нація, що саме перероджується. Захланність європейських колоніальних держав може на якийсь час зупинити її національне воскресення, але вона не матиме сили вже подужати його.

Нова Абісинія це справа недалекої майбутности.

ПРИМІТКИ.

1) Про величину земель, заселених українським народом, читайте книжку В. Кубійовича „Територія й людність українських земель“, вона вийшла накладом Фонду „Учітеся брати мої“.

2) караванні шляхи — шляхи, якими здавен-давня мандрують каравани (перське слово), себто валки з навантаженими возами або верблюдами

3) плянтація (латинське слово) — поле, що його вжито під обріб промислових рослин, таких як, н. пр., тютюн, цукрова троща, бавовняник і т. д.

4) бамбус, власне бамбук, підрівникова рослина з роду трав, яких 40 м. висока; з бамбуку виробляють усяке приладдя, а то й користуються ним як будівельним матеріалом; бамбукові волокна служать до виробу тканин і т. зв. китайського шовкового паперу

5) базальт (латинське слово) — чорна, тверда та важка вибухова скала; коли звітріє, перемінюється в родючу землю; базальтом мостять вулиці

6) Мусулмани (арабське слово), те саме, що магометани, себто визнавці ісламу; іслам (арабське слово, означає „віддати себе Богу“) назва, яку Магомет надав своїй науці, списаний у його святій книзі „корані“. Основні вимоги ісламу — віра в єдиного Бога-Аллаха й його пророка Магомета. Усіх визнавців ісламу є яких 250 мільонів. Магомет, Мугаммед („благословенний“), вл. Абуль Казем бен Абдаляг, основник ісламу (* 570, † 632), родом із Мекки.

7) семіти — громада східних народів у Передній Азії та північній Африці, до неї належали у старовині аккадяни, асирійці, вавилонці, фенікійці, жиди, арамеї або сирійці та араби, а тепер — жиди, араби, частина абіссинців та айсори; назва від біблійного Сема, сина Ноя.

8) хаміти, за Біблією — потомки Хама, гол. мурина, етіопи, єгиптяни та інші південні народи; в теперішній науці про народи — мешканці країн, які простягаються над Нілем і в північній Африці: копти, феяги, лібієці та нумідійці, племена галля, сомалійці й ин., всіх яких 20 мільонів

9) талмуд (єврейське слово), вл. наука, збірник жидівського релігійного законодавства з III—X. ст. по Христі, основа релігійно-правного життя всіх правовірних жидів

10) політик (грецьке слово) — суспільний, державний діяч; дипломат (грецьке слово) — високий державний урядовець, що боронить міжнародних прав та інтересів держави

11) леопард, пард або пантера — хижак-кіт, жовто-сірий із чорявими плямами, живе в Африці, Персії та Індіях

12) левантисти — мешканці Леванти (італійське слово — східна країна), себто середземноморських країн на схід від Італії аж по Євфрат, Тигр і Ніль узагалі, і малоазійського, сирійського й єгипетського побережжя зокрема

13) про нього читайте докладніше на стор. 55 і далі цієї книжечки

14) віля (латинське слово) — підміський дім із усякими вигодами: веранди, садки і т. д.

15) таляр, срібна монета, вибита вперше в Йоахімсталі (тепер у Чехословаччині, зветься: Яхимов), звідсіль і його назва; таляр був поширений також і в Африці (золоті, тзв. левантинські талари) ще й досі не втратили свого значіння

16) герой (грецьке слово), лицар, що визначився великими вчинками, головню на війні; геройські пісні — пісні, що оспівують славу таких лицарів

17) кераміка (грецьке слово) — глиняні вироби, ганчарство

18) раціоналізм (латинське слово) — погляд, який признає людському розумові найвище і провідне значіння в житті людей та народів, у релігії та в науці

19) літографія (грецьке слово) — спосіб (винайдений 1796) відбивати й помножувати рисунки, ноти й т. д. з каменю на папір

20) фараони — назва давніх єгипетських царів

21) хрестові походи — війни західних християнських держав для визволу Палестини зпід панування магометанських турків в рр. 1096.—1291.; усіх хрестових походів було сім, крім того декілька менших

22) фанатизм (латинське слово) — пристрасне засліплення, захоплення якоюсь думкою, що для неї людина готова віддати своє життя, також — нетерпимість до чужої думки

23) колонія (лат. слово) — осада, оселя поза межами рідного краю, далі — країна, залежна політично від іншої держави; колонізувати — оселявати, заселяти вільні землі, закладати колонії

24) партикуляризм (лат. слово) — бажання частини якоїсь держави (чи якогось народу) відокремитися політично від неї, боротися проти того, щоб вона була зосереджена

25) претендент (латинське слово) — той, що чогось домагається, зголошує свої права на щось, н. пр., п. на трон виставляє свої права до трону

26) мандат (латинське слово) — уповноваження, доручення виконувати якусь працю, н. пр., мандат виборців для посла, мандат над державою — доручення якійсь державі, звичайно європейській, щоб управляла іншою державою; такий мандат дають на основі мирових переговорів

27) територіяльний (латинське слово) — приналежний до якогось краю, простору, землі, краєвий

СПИС ОБРАЗКІВ І МАП.

стор.

Мапи:

1.	Мапа Африки	7
2.	Мапа Абіссинії	9

Образки:

1.	Абіссинський краєвид	11
2.	Мешканець Абіссинії з племені галля оре поле	13
3.	Головна вулиця в Аддіс-Абабі	15
4.	Танок мешканців Абіссинії з плененими галля	18
5.	Багатий абіссинець на проході	19
6.	Абіссинські достойники на святі	21
7.	Громада домів (тукулів) у місті Сокота	23
8.	Абіссинська церковця і кладовище	24
9.	Церква в місті Аксум	25
10.	Вулиця міста-твердині Гарар	27
11.	Ярмарок у столиці Абіссинії	29
12.	Новітній залізничий двірець у Аддіс-Абабі	30
13.	Довжник і віритель, сковані ланцюгом	31
14.	Новітнє абіссинське військо	33
15.	Цісарська гвардія перед новим замком	34
16.	Перед „палацом“ одного з абіссинських князів (расів)	36
17.	Абіссинський негус Гайле Селяс'є I	37
18.	Абіссинський парламент у Аддіс-Абабі	38
19.	Вежі гарарського мечету, найстаршого в Африці	39
20.	Абіссинський абуна Кирилос	40
21.	Абіссинський коптійський священик	41
22.	Абіссинське давнє малярство	43
23.	Мальовила на стіні храму св. Юрія	44
24.	Наука географії в абіссинській школі	45
25.	Абіссинські пластуни на вправах	46
26.	З першої сторінки абіссинської газети „Етіопський Голос“	47
27.	Палац негуса Йоганнеса IV. в Макале	55
28.	Мавзолей негуса Менеліка II.	60

625/36

Хто ще не замовив досі книжки
„ІСТОРІЯ „ПРОСВІТИ“ — С. ПЕРСЬКОГО,
хай поспішає з замовленням!

„Історія Просвіти“ це — книга, що дає докладний перегляд усієї національної праці в Галичині від часів часописи „Просвіти“, яка в цій праці відограла чоловічу роллю.

„Історія Просвіти“ вчить, як, серед найнесприятливіших умов, із скромних початків виростає величезне діло, коли людей опановує одна велика думка — через освіту зробити з темної маси свідомих своєї мети громадян.

„Історія Просвіти“ — цінний підручник для всякого, що в історії товариства шукає вказівок для праці в майбутньому.

Без „Історії Просвіти“ не може обійтися ні одна читальня, ні один просвітний, ні один свідомий громадянин, що цікавиться розвитком і сучасним станом не тільки матері всіх культурно-освітніх установ, але ж і з станом освітньої справи на всіх українських землях.

„Історія Просвіти“ — велика книга (268 ст. друку з 147 образками), та ціна її — низька, всього — 2,50 зл. з пересилкою.

„Історію Просвіти“ дістане кожний, що, замовивши її, пришле попереду гроші (2,50 зл.) на адресу:

Товариство „Просвіта“, Львів, Ринок ч. 10.

КУПУЙТЕ!

КУПУЙТЕ!

КАЛЕНДАР „ПРОСВІТИ“

на переступний рік 1936.

Ціна 1,50 зл., із пересилкою 2,00 зол.

Календар дуже багатий змістом, має силу ілюстрацій, подає багато різних порад для читалень і просвітнянських робітників, містить безліч інформацій, без яких ніхто обійтися не може.

Замовляйте, бо незабаром наклад буде вичерпаний.

Замовлення слати на адресу: Товариство „Просвіта“, Львів, Ринок 10.

Кому післали Календар, хай присилає за нього належність.

Вже появилася новий

≡ КАТАЛОГ ≡

Книгарні Товариства „Просвіта“,

24 ст. друку великої 8°.

Жадайте каталогу в нашій книгарні, Львів, вул. Руська, ч. 1.

Поштове оплачено гуртом. — Należyłość pocztową uiszczono gromadnie.

Запросини до передплати журналу **„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“** на рік 1936.

З днем 1-го січня 1936. р. починається дев'ятий рік видання єдиного в нас популярно-наукового місячника „Життя і Знання“.

„Життя і Знання“ подає всебічний погляд на всі ділянки науки й знання, вясное доступним способом важні питання й таким чином творить багате джерело для доповнювання й поширювання знання, для самоосвіти, для викладів і читання на-голос по читальнях і в кооперативах.

„Життя і Знання“ повинно знаходитися в кожній українській хаті, в кожній читальні, кооперативі й освітньо-культурній установі! Всі філії й читальні „Просвіти“ повинні передплачувати його **обовязково**.

„Життя і Знання“ — журнал корисний і доступний і для молоді. Про нього дуже прихильно висловився І. Український Педагогічний Зїзд у листопаді 1935. році, а шкільна влада поручила його до читання на вечірніх курсах позашкільної освіти на II, ступні замість — читанок. Від квітня 1935. р. журнал друкує в кожному числі дуже цікаві „Спогади Павла Алеєського“ з його побуту на Україні в XVII. в.; вони продовжуватимуться й закінчатся в 1936. р.

Оказові зшитки зацікавленим висилає Адміністрація, коли цього забажають.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ.

Передплата на рік у краю та в Чехословаччині вносьть 18.— зл., на 6 місяців 9.— зл., на 3 місяці 5.— зл., поодинокє число коштує 2.— зл.

За кордоном на рік — 21.— зл., на 6 місяців — 11.— зл., на 3 місяці — 6.— зл., поодинокє число 2.— зл.

Адреса: „ПРОСВІТА“, ЛЬВІВ, РИНОК 10.

Передплачуйте видання „Просвіти“.

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001007945821